

MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS

COLLECTION OF SCIENTIFIC WORKS
OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

Issue 7(61)

**Warsaw
2023**

MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS

ISSUE 7(61)

October 2023

Collection of Scientific Works

WARSAW, POLAND
Wydawnictwo Naukowe "iScience"
1-2 October 2023

ISBN 978-83-949403-3-1

MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS: a collection scientific works of the International scientific conference (1-2 October, 2023) - Warsaw: Sp. z o. o. "iScience", 2023 - 90 p.

Editorial board:

Bakhtiyor Amonov, Doctor of Political Sciences, Professor of the National University of Uzbekistan

Baxitjan Uzakbaevich Aytjanov, Doctor of Agricultural Sciences, Senior Scientific Researcher

Bugajewski K. A., doktor nauk medycznych, profesor nadzwyczajny Czarnomorski Państwowy Uniwersytet imienia Piotra Mohyły

Yesbosi'n Polatovich Sadi'kov, Doctor of Philosophy (Ph.D), Nukus branch Tashkent state agrarian university

Tahirjon Z. Sultanov, Doctor of Technical Sciences, docent

Shavkat J. Imomov, Doctor of Technical Sciences, professor

Nazmiya Muslihiddinovna Mukhitdinova, Doctor of Philology, Samarkand State University, Uzbekistan

Sayipzhan Bakizhanovich Tilabaev, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor. Tashkent State Pedagogical University named after Nizami

Marina Berdina, PhD

Hurshida Ustadjalilova, PhD

Dilnoza Kamalova, PhD (arch) Associate Professor, Samarkand State Institute of Architecture and Civil Engineering

Juraeva Sarvinov Boboqulovna, Associate Professor of Philological Science, head of chair of culturology of Khujand State University named after academician B. Gafurov (Tajikistan)

Oleh Vodiany, PhD

Languages of publication: українська, русский, english, polski, беларуская, казакша, o'zbek, limba română, кыргыз тили, Հայերէն

The compilation consists of scientific researches of scientists, post-graduate students and students who participated International Scientific Conference "MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS". Which took place in Warsaw on 1-2 October, 2023.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees.

The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

ISBN 978-83-949403-3-1

© Sp. z o. o. "iScience", 2023

© Authors, 2023

TABLE OF CONTENTS

SECTION: EARTH SCIENCE

- Музика Тетяна, Недострелова Лариса (Одеса, Україна)**
 АНАЛІЗ ПРОСТОРОВО-ЧАСОВОГО РОЗПОДІЛУ ОПАДІВ
 НА ТЕРИТОРІЇ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 5

SECTION: ECOLOGY

- Непша Олександр Вікторович, Вінніченко Олена Миколаївна,
 Дьячкова Анастасія Василівна, Дьячкова Лариса Іванівна,
 Коваль Дмитро Олексійович, Мовчан Анастасія Олексіївна,
 Хомотюк Юрій Павлович (Запоріжжя, Україна)**
 ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЗАТОПЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ НИЖЧЕ ЗРУЙНОВАНОЇ
 ГРЕБЛІ КАХОВСЬКОЇ ГЕС..... 11

SECTION: MANAGEMENT AND MARKETING

- Umarova Nargiza Kholdarovna (Taszkent, Uzbekistan)**
 ISTOTA RYZYKA FINANSOWEGO, TRAKTÓW I BEZPIECZEŃSTWA
 FINANSOWEGO PRZEDSIĘBIORSTWA 16
- Tashkhodjaev Mukhtorkhon (Taszkent, Uzbekistan)**
 RANKING UCZELNI WYŻSZYCH I JEGO WPŁYW NA ZARZĄDZANIE FINANSAMI
Yuldasheva Dilnoza Ulugbekovna (Taszkent, Uzbekistan)
 ROLA TECHNOLOGII IT W ZARZĄDZANIU KADRAMI W BRANŻY
 TURYSTYCZNEJ..... 28

SECTION: MEDICAL SCIENCE

- Bugaevsky K.A. (Mykolaiv, Ukraine)**
 IMMUNIZATION DRUGS USED IN PEDIATRICS, IN REFLECTION OF DIFFERENT
 COLLECTION DRUGS..... 33
- Бугаевский Константин Анатольевич (Новая Каховка, Украина)**
 ДЕРМАТОЛОГИЯ: КОЖА ЧЕЛОВЕКА, В ОТРАЖЕНИИ ФАЛЕРИСТИКИ,
 НА ТЕМАТИЧЕСКИХ ЗНАЧКАХ 60
- Бугаевский Константин Анатольевич (Новая Каховка, Украина)**
 ГАСТРОЭНТЕРОЛОГИЯ: АНАТОМИЯ ОРГАНОВ ПИЩЕВАРИТЕЛЬНОЙ
 СИСТЕМЫ ЧЕЛОВЕКА, В ОТРАЖЕНИИ ФАЛЕРИСТИКИ,
 НА ТЕМАТИЧЕСКИХ ЗНАЧКАХ 67

SECTION: PEDAGOGY

- Kováčová Barbora (Ružomberok, Slovakia)**
 MANAGING THE INFORMAL ENVIRONMENT FOR THE SCHOOLS INCLUSION ... 72
- Nepsha Oleksandr, Hryshko Svitlana, Prokhorova Larysa,
 Levada Olga, Zavyalova Tetiana (Zaporizhzhia, Ukraine)**
 PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF
 ENVIRONMENTAL KNOWLEDGE IN FUTURE GEOGRAPHY TEACHERS..... 81

SECTION: PHILOLOGY AND LINGUISTICS

Ziyotov Farrux Saodilla O'g'li (Qarshi, O'zbekiston)

SHE'R TUZILISHI VA BADIY XUSUSIYATLARI 87

SECTION: EARTH SCIENCE

Музика Тетяна
магістр,
Недострелова Лариса
кандидат географічних наук
Одеський державний екологічний університет
(Одеса, Україна)

АНАЛІЗ ПРОСТОРОВО-ЧАСОВОГО РОЗПОДІЛУ ОПАДІВ НА ТЕРИТОРІЇ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Аннотация. В статье проанализирован режим осадков на станциях Житомирской области за период с 2004 по 2018 годы.

Ключевые слова: изменения климата, режим осадков, годовая изменчивость.

Abstract. The article analyzes the precipitation regime at stations in the Zhytomyr region for the period from 2004 to 2018.

Key words: climate change, precipitation regime, annual variability.

Вступ. Житомирська область входить до вологої, помірно теплої агрокліматичної зони [1, 2]. Розташування області у помірному поясі північної півкулі визначає клімат як помірно-континентальний, з теплим та вологим літом та м'якою хмарною зимою. На клімат області великий вплив мають повітряні маси із північної частини Атлантичного океану, в меншій мірі – з боку Північного Льодовикового океану. У формуванні мікроклімату області велику роль відіграють сонячна радіація, лісистість, заболоченість, річкова система, ґрунтово-рослинний покрив. Відсутність високих гірських піднять на території Житомирської області сприяє вільному переміщенню повітряних мас різного походження, що обумовлює значну мінливість погодних процесів в окремі сезони. Проте перехід від одного сезону року до другого, як правило, відбувається поступово. Протягом весни щомісячно зростає кількість опадів, особливо у травні, коли активізується конвективна діяльність. Літо триває з кінця травня до початку вересня, загалом сезон теплий та вологий. Щомісячна кількість опадів восени порівняно з літнім періодом значно зменшується, але змінюється їх характер – дедалі переважають тривалі облогові дощі, які за кількістю можуть бути сильними, іноді – дуже сильними. Взимку на Житомирщині в залежності від співвідношення між циклонічним і антициклонічним типом погоди бувають як теплі, так і холодні зими. Теплі зими характеризуються частими виходами атлантичних і середземноморських циклонів із щільною хмарністю та опадами у вигляді мокрого снігу, дощу або мряки. Холодні зими спостерігаються при формуванні стаціонарних антициклонів, внаслідок сталої адвекції арктичного повітря [3-5].

Зміна клімату є однією з основних проблем світового розвитку з потенційно серйозними загрозами для економіки та безпеки внаслідок підвищення ризиків, пов'язаних зі стабільним існуванням екосистем, забезпеченням продовольством і питною водою, з енергетичною безпекою, ризиків для здоров'я і життя людей.

Кількість вологи в атмосфері відіграє величезну роль у житті на Землі. Атмосферні опади живлять ріки, озера, поповнюють запаси прісної води. Також завдяки ним атмосферне повітря очищається від домішок. Опади, які випадають на земну поверхню поповнюють запаси вологи у ґрунті, які є джерелом водного живлення рослин.

Географічне поширення опадів по земній поверхні залежить від сукупної дії багатьох чинників: температури, випаровування, вологості повітря, хмарності, атмосферного тиску, пануючих вітрів, розподілу суходолу і моря, океанічних течій. Найважливішим серед них є температура повітря, від якої залежить інтенсивність випаровування і величина випаровуваності повітря (кількість вологи в міліметрах шару води, яка може випаруватися у певному місці за рік).

Протягом останніх років підвищення температури повітря, нерівномірний розподіл опадів, що мають зливовий, локальний характер в теплий період не забезпечують ефективного накопичення вологи в ґрунті спричинило збільшення кількості та інтенсивності посушливих явищ. У поєднанні з іншими антропогенними факторами це може привести до розширення зони ризикованого землеробства і навіть до опустелювання деяких областей України.

Темою роботи є аналіз просторово-часового розподілу кількості опадів на території Житомирській області за період з 2004-2018 рр. В якості вихідних даних в роботі використані дані щоденних метеорологічних спостережень за опадами на метеостанціях Житомир, Новоград-Волинський, Коростень, Овруч та Олевськ.

Результати. В процесі дослідження кліматичних показників Житомирської області були проаналізовані дані міських метеостанцій щодо атмосферних опадів за місяцями по містах Житомир, Новоград-Волинський, Коростень, Овруч, Олевськ за період 2004-2018 рр. [6]. За даними метеостанцій були розраховані значення середньої місячної суми атмосферних опадів по Житомирській області за даний період, а також обчислені відхилення отриманих даних від стандартної кліматичної норми [7]. Результати розрахунків наведено на рис. 1-5.

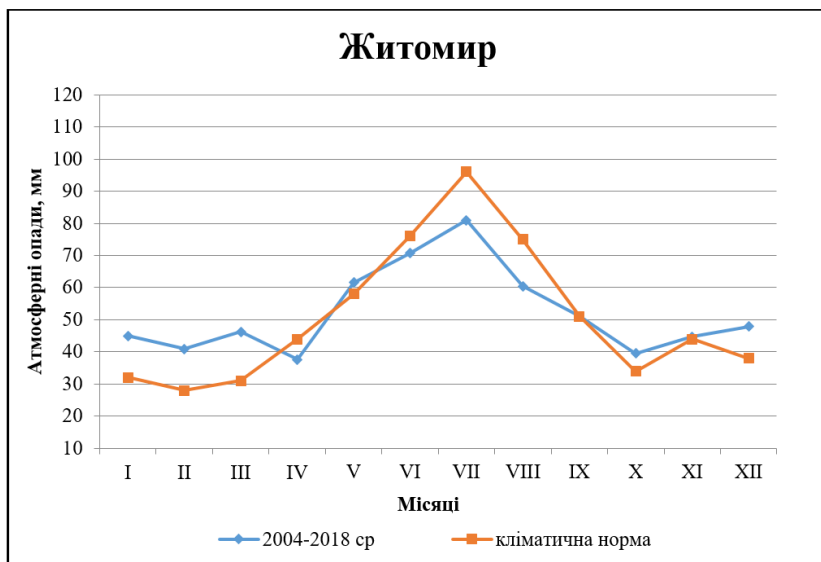

Рисунок 1 – Річний хід атмосферних опадів на станції Житомир

На рис. 1 представлено річний хід атмосферних опадів на станції Житомир за період 2004-2018 рр. З графіка видно, що у зимовий період та в березні кількість опадів вища за норму. Особливо значне перевищення у січні та лютому на 13 мм. У весняний період ця тенденція виражена менше: якщо в березні (на 15 мм) і травні відмічено перевищення норми, то в квітні кількість опадів була меншою за норму. Літній період чітко характеризується зменшенням кількості опадів на 15 мм в липні та серпні. Восени кількість опадів незначно перевищила норму.

Розподіли на станції Овруч (рис. 2) показують, що у зимовий період та в березні кількість опадів вища за норму. Особливо значне перевищення у жовтні на 9 мм. У весняний період ця тенденція виражена менше, в березні на 15 мм і травні на 10 мм відмічено перевищення норми, то в квітні кількість опадів була меншою за норму. Літній період чітко характеризується зменшенням кількості опадів на 15 мм в червні та 7 мм в серпні, а в липні збільшилась на 15 мм.

На рис. 3 представлено річний хід атмосферних опадів на станції Олевськ за період 2004-2018 рр. Як показує розподіл, наведений в графіку – у зимовий період кількість опадів незначно перевищує норму. У весняний період ця тенденція більш виражена, відмічено перевищення норми на 10-11 мм. Літній період чітко характеризується збільшенням кількості опадів на 6 мм в липні та серпні.

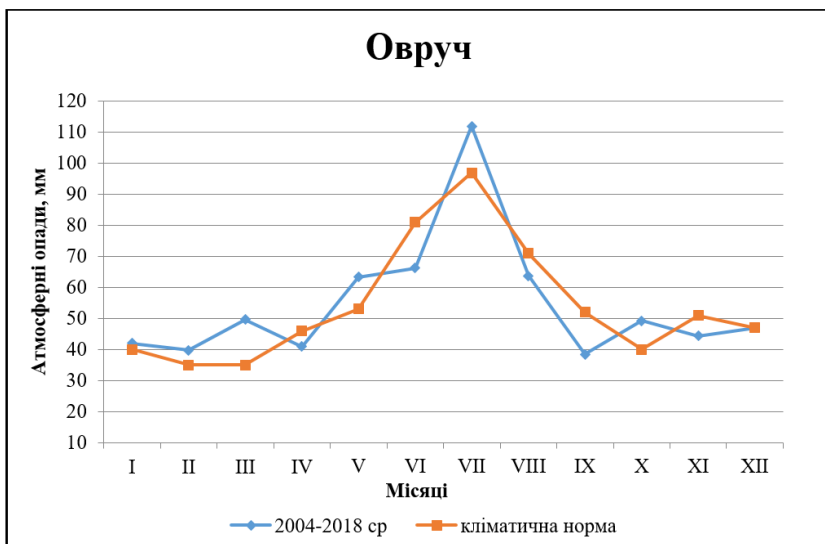

Рисунок 2 – Річний хід атмосферних опадів на станції Овруч

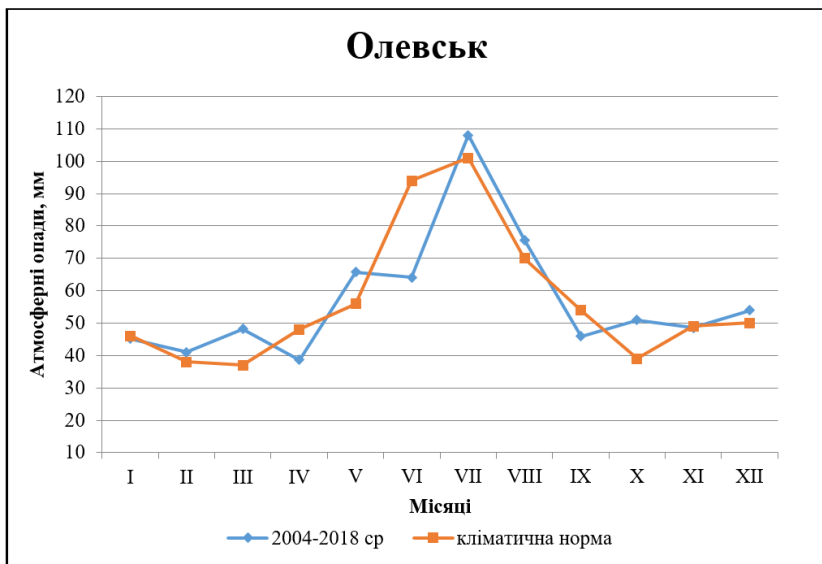

Рисунок 3 – Річний хід атмосферних опадів на станції Олевськ

Отримані розподіли на станції Коростень (рис. 4) свідчать, що значення відхилень від норми у зимовий період кількість опадів дещо вища за норму. У весняний період ця

тенденція виражена менше: якщо в березні і травні відмічено перевищення норми, то в квітні кількість опадів була меншою за норму. Літній період чітко характеризується зменшенням кількості опадів на 10-20 мм в червні та липні.

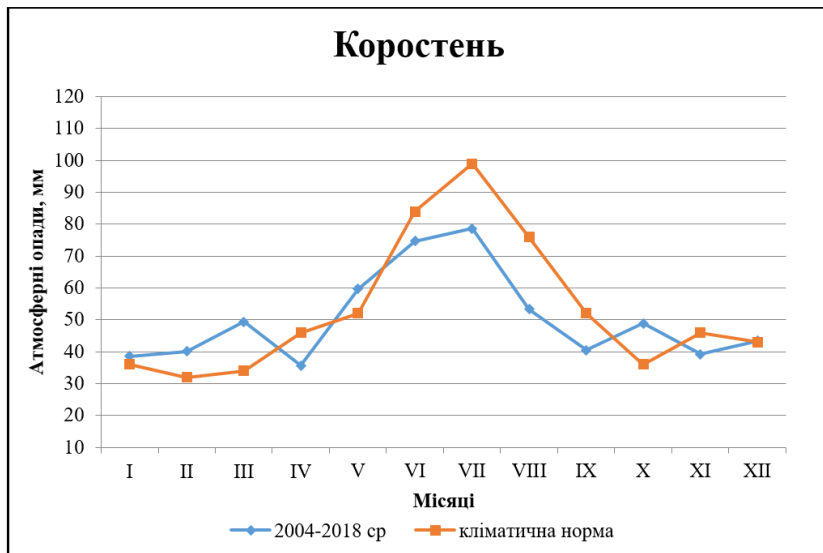

Рисунок 4 – Річний хід атмосферних опадів на станції Коростень

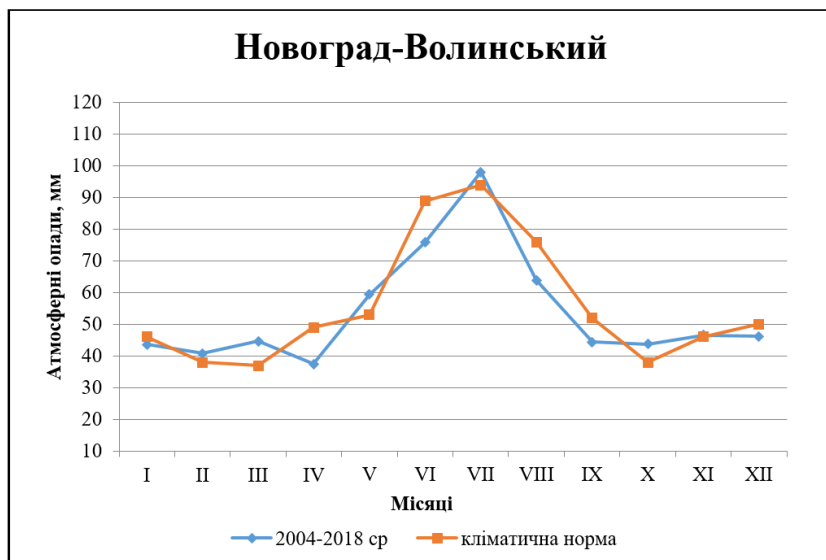

Рисунок 5 – Річний хід атмосферних опадів на станції Новоград-Волинський

Як показують розрахунки для станції Новоград-Волинський (рис. 5), а також значення відхилень від норми за весь період, розподіл дещо відрізняється від норми. Особливо значне зменшення у квітні та червні на 12-13 мм.

Висновки. Проведений аналіз даних 5 міських метеостанцій по містах Житомир, Новоград-Волинський, Коростень, Овруч, Олевськ за період 2004-2018 рр. дозволяє зробити наступні висновки. Спостерігається тенденція до потепління клімату в Житомирській області, особливо у зимові місяці. За період дослідження середньорічна кількість опадів зросла, відбувся їх сезонний перерозподіл. Зміни клімату призводять до розбалансування усталеної кліматичної системи, що може спричинити негативні наслідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Врублевська О.О., Катеруша Г.П. Клімат України та прикладні аспекти його використання. Навчальний посібник. Одеса: ТЭС, 2012. 180 с.
2. Клімат України / За ред. Ліпінського В.М., Дячука В.А., Бабіченко В.М. Київ: Видавництво Раєвського, 2003. 343 с.
3. Атлас. Географія України. Київ, 1999.
4. Карповський Ю. [та ін.]. Житомирщина. Довідник-путівник. Київ, 1974.
5. О.П. Гавриленко. Екогеографія України: навч. посібник. Київ: Знання, іл. (Вища освіта XXI століття), 2008. 647 с.
6. Архівні дані ГМЦ Житомир. Багаторічна вибірка даних по Житомирській області.
7. Кліматичний кадастр України (стандартні кліматичні норми за період 1961–1990 рр.) / Державна гідрометеорологічна служба та ін. УНДГМІ-ЦГО, Київ, 2006. Електронний ресурс.

SECTION: ECOLOGY

УДК 550.42

Непша Олександр Вікторович, Вінніченко Олена Миколаївна,
Дьячкова Анастасія Василівна, Дьячкова Лариса Іванівна,
Коваль Дмитро Олексійович, Мовчан Анастасія Олексіївна,
Хомотюк Юрій Павлович
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(Запоріжжя, Україна)

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЗАТОПЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ НИЖЧЕ ЗРУЙНОВАНОЇ ГРЕБЛІ КАХОВСЬКОЇ ГЕС

Анотація. В статті проаналізовані наслідки підгриву дамби Каховської ГЕС російськими окупантами 6 червня 2023 року. Вчені поділяють екологічні наслідки руйнування на два типи: наслідки осушення Каховського водосховища і наслідки затоплення.

Ключові слова: Каховське водосховище, Каховська ГЕС, екологічні наслідки, рослини, тварини, природно-заповідний фонд.

*Nepsha Oleksandr, Vinnichenko Olena Dyachkova Anastasiia,
Dyachkova Larysa, Koval Dmytro, Movchan Anastasiia, Khomotyuk Yurii
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
(Zaporizhzhia, Ukraine)*

ECOLOGICAL CONSEQUENCES OF FLOODING OF THE TERRITORIES BELOW THE DESTROYED DAM OF KAKHOVKA HYDROELECTRIC POWER STATION

Abstract. The article analyses the consequences of the undermining of the Kakhovka hydroelectric power station by the russian occupiers on 6 June 2023. Scientists divide the environmental consequences of the destruction into two types: the consequences of draining the Kakhovka reservoir and the consequences of flooding.

Key words: Kakhovka Reservoir, Kakhovka hydroelectric power station, environmental consequences, plants, animals, nature reserve fund.

6 червня 2023 року російські окупаційні війська підірвали раніше заміновану Каховську ГЕС. Вибух зруйнував 11 із 28 секцій водосховища. Знесення дамби в Новій Каховці є воєнним злочином відповідно до Женевської конвенції. Але росія систематично порушує встановлені нею правила під час війни в Україні. Руйнування ГЕС вважається

зброєю масового знищення і воєнним злочином невивіркованої дії, згідно зі статтею 56 Додаткового протоколу I 1977 року [1]. Крім греблі, російські окупанти підірвали турбіни та генератори Каховської ГЕС. Це збитки мінімум на \$1 млрд, не рахуючи витрат на відновлення греблі й затоплених територій [2].

Україна починає підраховувати збитки від підриву росіянами дамби Каховської гідроелектростанції: за попередніми даними, сума збитків, завданих довкіллю, вже перевищила \$1,5 млрд. Знищення ГЕС також вплине на аграрний сектор – його втрати можуть становити до \$10 млрд у найближчі п'ять років. Руйнування Каховської ГЕС стало екологічною катастрофою не лише для України – наслідки відчує весь Чорноморський регіон. По-перше, у море потрапить прісноводна риба, яка там загине. По-друге, руйнування дамби призвело до потрапляння у воду великої кількості паливно-мастильних матеріалів (мінімум 150 тонн лише першого дня), які є токсичними [2].

Каховське водосховище до підриву Каховської ГЕС мало площу 2155 км², із максимальною довжиною 240 км. Його ємність складала 18,19 км³ води. Це була одна з найбільших гідротехнічних споруд півдня України [3].

Як зауважують біологи ГО «Українська природоохоронна мережа», усі наслідки руйнування дамби можна поділити на два типи: наслідки осушення Каховського водосховища і наслідки затоплення. Науковці виділили такі наслідки затоплення територій нижче зруйнованої греблі:

Вплив на наземну фауну. Протягом останніх 90 років заплава річки Дніпро в Україні була зарегульована (створені шість гребель) і заселена тваринами, які не мають дієвих механізмів порятунку від затоплення. Практично миттєве підняття рівня води на знижених ділянках і, тим більше, на островах не залишає шансів більшості наземних тварин (ссавці, плазуни, комахи, тощо) та колоніям більшості видів птахів. На затоплених територіях розміщені майже всі відомі місця де зустрічали рідкісного мураха – Ліометопум звичайний (*Liomotopum microcephalum*), можливо всі місця зустрічей Тапіноми кінбурнської (*Tapinoma kinburni*). Також відбувся катастрофічний вплив на популяції глобально вимираючих видів ссавців. Так, затопленні 70% світової популяції мишівки Нордмана (*Sicista loriger*), що може призвести до її зникнення в майбутньому. Знищено до 50% популяції сліпака піщаного (*Spalax arenarius*), до 50% популяції ємуранчика Фальц-Фейна (*Stylodipus telum falzfeini*). Ці тварини, а також гадюка степова (*Vipera renardi*), полоз жовточеревий (*Dolichophis caspius*), не мають можливості врятуватись у бурхливому потоці [4].

Вплив на гніздові колонії птахів. В зоні затоплення будуть знищені важливі місця гніздування водно-болотних та прибережно-водних птахів. Це десятки тисяч особин. Саме в плавнях нижнього Дніпра зосереджені найбільші в регіоні колонії чапель та інших колоніальних птахів. Слід зазначити, що катастрофічний вплив застав птахів в період гніздування, зокрема наявності пташенят. Часу на створення нових колоній і повторні виводки вже немає (повторне гніздування не призведе до появи здатних до міграцій пташенят до кінця літа). Деякі птахи, зокрема чаплі та чепури (*Ardeola ralloides*, *Casmerodius albus*, *Ardea purpurea*), коровайки (*Plegadis falcinellus*), крячки (*Chlidonias niger*, *Ch. leucopterus*, *Ch. hybridus*), качки (*Anas clypeata*, *A. querquedula*, *A. platyrhynchos*), погоничи (*Porzana*), пастушок (*Rallus aquaticus*), лиска (*Fulica atra*) та

водяна курочка (*Gallinula chloropus*), лебідь-шипун (*Cygnus olor*) втратять свої гніздові колонії, проте зможуть відновити свою чисельність за 3-7 років. Більше часу (5-10 років) знадобиться на відновлення чисельності низки хижаків, наприклад лунів (*Circus aeruginosus*) [4].

Вплив на рослинний світ. Територія затоплення є місцем поширення специфічної флори, серед якої багато видів, що мають дуже локальне поширення саме у цьому регіоні, зокрема це ендеміки Нижньодніпровських пісків – волошка короткоголова (*Centaurea breviceps*), юринія пухка (*Jurinea laxa*), чебрець дніпровський (*Thymus borysthenticus*), а також бузько-дніпровські ендеміки бурачок савранський (*Alyssum savranicum*), глід замшовий (*Crataegus alutacea*), житняк пухнастоквітковий (*Agropyron dasyanthum*), гоніолімон злаколистий (*Goniolimon graminifolium*). Очікується, що внаслідок підтоплення загине сотні тисяч особин цих рослин, що складає суттєву частку їх загальної чисельності [4].

Ідеться передусім про рослини, характерні для піщаних екосистем, для яких навіть підняття рівня ґрунтових вод може бути згубним. Унаслідок підтоплення, найімовірніше, загине частина березових та дубових лісів, зокрема і одні з найбільших дубів-велетнів Херсонщини, що розташовані в Збуруївському лісництві неподалік від берега Дніпра. Також вимокнуть популяції диких орхідей (зозулинців блощичного, різнобарвного та болотяного (*Anacamptis coriophora*, *A. picta*, *A. palustris*), пальчатокорінника м'ясочервоного *Dactylorhiza incarnata*, коручки болотяної *Epipactis palustris*) з Червоної книги України. Окрім того, затоплення призведе до значного підняття рівня ґрунтових вод в усьому південному регіоні України. Це означатиме не лише збільшення вологи у ґрунті, а й засолення, згубне для рослинності. Наприклад, внаслідок нього можуть остаточно зникнути, як реліктові залишки природних лісів (літописна Гілея), так і створені у минулому штучні ліси на дніпровських пісках (ця обставина у майбутньому може розширити зону негативного впливу підтоплення ще на 15-20 тисяч гектарів [4]).

Вплив на рігкісні типи біотопів. Найбільше від затоплення постраждають піщані біотопи, як приморські, так і континентальні, з притаманною їм унікальною флорою і фауною. Крім того, сильно постраждають водні біотопи, через забруднення води. Мілководні водойми, які залишаться після спаду рівня води, фактично будуть представляти суміш з великою кількістю забруднюючих речовин, в тому числі, і з десятків тисяч туалетів, які зараз затоплені на дачах та у містах [4].

Вплив на території природно-заповідного фонду. Переважна більшість всіх природних територій, що знаходяться в зоні затоплення, входять до складу природно-заповідного фонду. За нашими розрахунками, внаслідок підтоплення повністю або частково постраждає 48 об'єктів природно-заповідного фонду, в тому числі: 1 біосферний заповідник; 3 національні природні парки, 1 регіональний ландшафтний парк, 16 заказників, 3 заповідні урочища, 22 пам'ятки природи, 2 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Слід зазначити, що територія Чорноморського біосферного заповідника охороняється з 1927 року, а сам він є частиною всесвітньої мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО. Загальна площа підтоплених заповідних територій може перевищити 120 000 гектарів. Ще 22 території природно-заповідного фонду в зоні затоплення перебувають у процесі створення [4].

Надалі масштаби руйнувань будуть стрімко зростати, адже швидка течія на фарватері під високим правим берегом Дніпра підмиватиме низку природно-заповідних територій, розміщених вздовж берега. Це означатиме абразію високих берегів вже в перші дні після початку затоплення і продовження ерозії у майбутньому [4].

Вплив на території Смарагдової мережі. Затоплена територія повністю або частково включає 7 об'єктів Смарагдової мережі Європи, створених рішеннями Ради Європи з 2009 по 2020 рік). Втрата природних особливостей цих територій ставить під загрозу виконання Україною взятих нею зобов'язань щодо збереження цих територій для всієї Європи. Крім того, до територій важливих для збереження птахів (угіддя IBA) віднесені Козацькі острови площею 1000 га [4].

Вплив на водно-болотні угіддя міжнародного значення. Дельта Дніпра площею 33630 га входить до переліку охоронних територій міжнародного значення згідно з Рамсарською конвенцією (угіддя ЗUA009). Крім того, опріснення північної частини чорного моря може негативно вплинути на ще 4 Рамсарські угіддя регіону. Однак, це питання є абсолютно не дослідженим, тому ми не можемо це впевнено стверджувати [4].

Затоплення річок. У результаті катастрофічного паводку постраждає не лише річка Дніпро, але й її притоки, такі як Інгулець та Вільшанка. Понижся цих річок затоплено на багато кілометрів водами, що витекли з Каховського водосховища. На ранок 7 червня 2023 р. у цих річках спостерігалась зворотна течія. Як наслідок, постраждають природні екосистеми на берегах цих річок. Оскільки річища цих річок сильно зарегульовані, то на їхніх берегах сформувалися суходільні екосистеми негідрольного типу. Також перемішування вод Дніпра і Інгульця принесе у фауну останнього додаткові види, які погіршать умови існування місцевого рибного комплексу. Крім того, через зворотну течію до цих річок потраплять забрудники, підняті течією з dna водосховища [4].

Наслідки для Чорного моря.

Опріснення моря. Вихід такої великої кількості річкової води тимчасово може опріснити окремі ділянки Чорного моря. Втім, зважаючи, що йдеться про акваторію Дніпро-Бузького лиману, що протягом тисячоліть наповнювалась водами Дніпра і Південного Бугу, цей вплив навряд буде мати катастрофічні наслідки [4].

Забруднення моря. Руйнування греблі Каховської ГЕС призвело до потрапляння у воду великої кількості паливно-мастильних матеріалів, які є токсичними для гідробіонтів і можуть утворювати плівку на поверхні води. Крім того, затоплення населених пунктів, включно з розміщеними в них вигрібними ямами, сільськогосподарськими землями, автозаправками і іншими джерелами забруднень, означає потрапляння у море нетипово великого обсягу забрудників, що може вплинути на різні групи живих організмів – від планктону до китоподібних. Слід згадати і про наявність у придонних відкладах водосховища важких металів і інших забрудників, що накопичувались десятиліттями з викидів промислових підприємств міст Запоріжжя, Дніпро, Кам'янське тощо. Великий обсяг забруднених прісних вод у поєднанні із літніми спекотними умовами може спровокувати масовий розвиток мікроорганізмів та водоростей і спричинити цвітіння води зі всіма негативними наслідками цього явища [4].

У своїй роботі І.В. Саніна та Н.Г. Люта відзначають, що «Негативні наслідки цієї події мають комплексний і пролонгований характер. На суміжних територіях вже

проявляється активізація екзогенних процесів, зокрема нещодавнє просідання полотна залізниці у зоні підпорного впливу Каховського водосховища поблизу м. Нікополь на Дніпропетровщині. Але чи не найбільшу небезпеку становлять зміни у гідросфері. За інформацією заступника Генерального секретаря ООН із гуманітарних питань Мартіна Гріффітса, 700 тис. людей не мають належного доступу до питної води через підрив Каховської ГЕС як на окупованих територіях, так і підконтрольних Україні. За даними, оприлюдненими головним санітарним лікарем України, мікробіологічні показники якісного складу поверхневих вод перевищують нормовані значення, що свідчить про їхнє забруднення [5, с. 50].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Губарева Вікторія. Підрив Каховської ГЕС: якими будуть наслідки та що робити зараз URL: <https://rubryka.com/article/pidryv-kahovskoyi-ges/> (дата звернення: 12.09.2023)
2. Фещенко Анастасія Катастрофа на Каховській ГЕС: які наслідки для екології та сільського господарства. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/katastrofa-na-kakhovskij-hes-jaki-naslidki-dlja-ekolohiji-ta-silskoho-hospodarstva-934419.html> (дата звернення: 12.09.2023)
3. 7 головних питань і відповідей після підриву Каховської ГЕС. URL: <https://uifuture.org/publications/7-golovnyh-pytan-i-vidpovidej-pislya-pidryvu-kahovskoyi-ges%EF%BF%BC/> (дата звернення: 12.09.2023)
4. Якими є наслідки російського теракту на Каховській ГЕС для дикої природи? Довідку підготували: д.б.н. Мойсієнко І.І., д.б.н. Ходосовцев О. Є., Василюк О.В., Пархоменко В.В., к.б.н. Русін М.Ю., к.б.н. Вітер С.Г., д.б.н. Куземко А.А., Драпалюк А.М., Філюта К.О., д-р. філ. Садогурська С.С., д-р. філ. Марущак О.Ю., к.б.н. Вашеняк Ю.А., Варуха А.В., к.б.н. Куцоконь Ю.К., к.б.н. Безсмертна О.А., Сіренко І.П., Артамонов В.А. URL: <https://uncg.org.ua/iakumy-ie-naslidky-rosijskoho-teraktu-na-kakhovskij-hes-dlia-dykoj-pryrody/> (дата звернення: 14.09.2023)
5. Саніна І.В., Люта Н.Г. Екологічні наслідки підриву греблі Каховської ГЕС і шляхи вдосконалення водопостачання населення. Мінеральні ресурси України. №2. 2023. С. 50-55.

SECTION: MANAGEMENT AND MARKETING

Umarova Nargiza Kholdarovna
pracownik naukowy na wydziale „Maroekonomii” na Państwowym Uniwersytecie
Ekonomicznym w Taszkencie
(Taszkent, Uzbekistan)

ISTOTA RYZYKA FINANSOWEGO, TRAKTÓW I BEZPIECZEŃSTWA FINANSOWEGO PRZEDSIĘBIORSTWA

Abstrakcyjny. W artykule zbadano istotę ryzyk finansowych i bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa poprzez przegląd literatury. Kolejnym wyróżnikiem proponowanej metodologii jest jej złożoność, czyli uwzględnienie w ocenie wpływu nie tylko czynników ilościowych, ale także jakościowych – zagrożeń dla otoczenia zewnętrznego i ewentualnych ryzyk działalności.

Słowa kluczowe: zagrożenia, otoczenie zewnętrzne, ryzyka finansowe, działalność ryzyk, finanse.

Szczególne znaczenie mają problemy bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw różnego rodzaju działalności gospodarczej. We współczesnych warunkach niemal wszystkie przedsiębiorstwa i organizacje borykają się z ryzykiem finansowym, brakiem środków finansowych, wysokim poziomem konkurencji oraz brakiem możliwości przewidzenia perspektyw generowania przychodów i zysków. W tych warunkach przedsiębiorstwa muszą szczególnie poważnie podchodzić do swojego bezpieczeństwa finansowego, unikać nadmiernych wydatków, realistycznie oceniać zagrożenia finansowe, wprowadzać na czas zmiany w planach finansowych i tworzyć rezerwy, które mogą zapobiec pogorszeniu się ich sytuacji finansowej.

Jednakże kwestia niekompatybilności podejść do definiowania takich pojęć, jak „ryzyko finansowe” i „bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstwa” nadal budzi kontrowersje. To pokazuje zasadność badań. Celem tego akapitu jest wyjaśnienie związku pomiędzy pojęciami „ryzyka finansowego” i „zapewnienia finansowego przedsiębiorstwa”. Przyjrzyjmy się bliżej kategorii ekonomicznej, „ryzyko finansowe”.

Ryzyko finansowe jest obiektywnym zjawiskiem w działalności każdego przedsiębiorstwa: towarzyszy niemal każdemu rodzajowi transakcji finansowych i wszystkim obszarom działalności finansowej. Problemy związane z ryzykiem finansowym i ekonomicznym przedsiębiorstwa V.G. Artemenko, I.T. Bałabanow, I.A. Blank, PI Wierczenko, V.V. Witlinsky, Ya.S. Nakoneczny, I.A. Prodczenko, A.V. Siegal, EA Wyraża się to w pracach naukowców takich jak Utkin. Wszelkie ryzyko, w tym ryzyko finansowe, powstaje w wyniku niepewności i konfliktu. Istnieją niezależnie od tego, czy jesteśmy ich świadomi, czy nie, niezależnie od tego, czy podjęto

decyzję, czy nie. Niepewność jest główną cechą dostarczającą procesowi podejmowania decyzji zarządczych niezbędnych informacji lub wiedzy o sytuacji problemowej w ogólnej interpretacji. Niepewność wpływa na efektywność działalności gospodarczej.

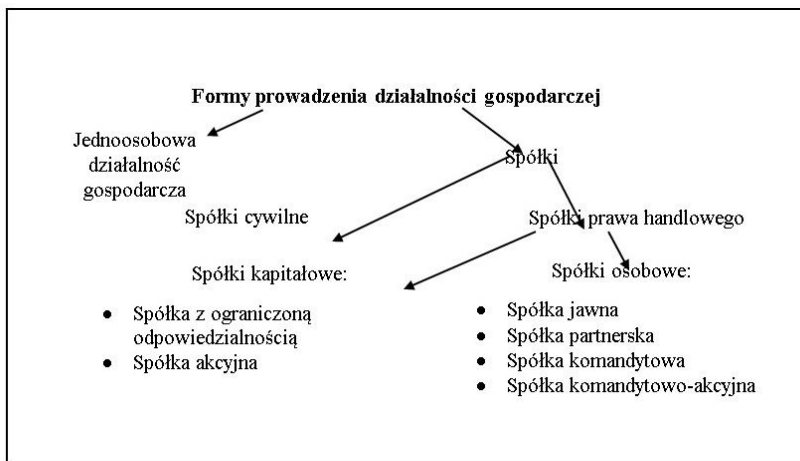
Główną niepewnością działalności gospodarczej jest niepewność jej wyników [1]. Z filozoficznego punktu widzenia należy podkreślić, że niepewność w systemie społeczno-gospodarczym nie jest związana z subiektywnym ograniczeniem naszej wiedzy o przedmiocie badań i zarządzania, ale z obiektywną niemożliwością w pewnym momencie. Trudno to w pełni opisać odpowiednim językiem. Charakteryzuje się on spontanicznością procesów zachodzących w układzie złożonym i jest jedną z ważnych właściwości systemotwórczych (zasada nieoznaczoności). Znajdujemy następującą definicję.

Ryzyko jest kategorią ekonomiczną, która odzwierciedla charakterystyczne cechy postrzegania przez zainteresowane strony obiektywnej niepewności i konfliktów nieodłącznie związanych z procesami definiowania, zarządzania, podejmowania decyzji i oceny niewykorzystanych celów, obciążonych możliwymi zagrożeniami. Ma dialektyczną strukturę obiektywno-subiektywną. Ocena ryzyka to wielowymiarowa wartość opisująca możliwe odchylenia od celów, pożądaną (oczekiwaną) rezultat, możliwą awarię (szkodę), z uwzględnieniem bezpośredniego i zwrotnego wpływu czynników kontrolowanych i niekontrolowanych. Obiektywizm ryzyka polega na tym, że ta kategoria ekonomiczna odzwierciedla rzeczywistą niepewność i konflikt w działalności gospodarczej.[2]

Według V. V. Vitlinsky'ego [3] ryzyko ekonomiczne to kategoria ekonomiczna, która odzwierciedla charakterystyczne cechy wyznaczania celów przez decydenta, zarządzania, oceny alternatywnych opcji działania oraz postrzegania obiektywnie istniejących niepewności i konfliktów nieodłącznie związanych z decyzją -robić postęp. Wszystkie te procesy wiążą się z możliwymi ryzykami i niewykorzystanymi szansami. Ryzyko ekonomiczne ma dialektyczną strukturę obiektywno-subiektywną. Ilościowa ocena poziomu ryzyka ekonomicznego jest wielowymiarową wartością opisującą możliwość odchylenia od celów, oczekiwany (oczekiwany) wynik, prawdopodobieństwo niepowodzenia (strat). Jednocześnie ważne jest, aby wziąć pod uwagę wpływ czynników kontrolowanych i niekontrolowanych, zależności bezpośrednich i odwrotnych. Poniżej przedstawiono kilka definicji ryzyka finansowego:

Ryzyko finansowe (kredytowe) to ryzyko występujące w obszarze relacji przedsiębiorstwa z bankami i innymi instytucjami finansowymi [4]. Ryzyko finansowe to ryzyko spekulacyjne. Cechą charakterystyczną ryzyka finansowego jest możliwość powstania szkody w wyniku wszelkich operacji na rynku finansowym, kredytowym, giełdowym, transakcji na papierach wartościowych, czyli ryzyko wynikające z istoty tych operacji.[5]

Ryzyka finansowe to ryzyko utraty lub uzyskania dochodów pod wpływem czynników i warunków makroekonomicznych (egzogennych) i wewnętrznych (endogenicznych) [6]. Naukowiec I.A. W pracy naukowej Blanka [7] ryzyko finansowe przedsiębiorstwa rozumiane jest jako możliwość wystąpienia negatywnych konsekwencji finansowych w postaci utraty dochodów lub kapitału w warunkach niepewności w realizacji jego działalności finansowej.

Ryzyko finansowe to ryzyko powstające w trakcie relacji przedsiębiorstwa z instytucjami finansowymi (bankami, firmami finansowymi, inwestycyjnymi, ubezpieczeniowymi, giełdami itp.). Jej przyczyną są czynniki inflacyjne, wzrost stóp dyskontowych banków, spadek wartości papierów wartościowych itp. [8]

Ryzyko finansowe to ryzyko powstające w obszarze relacji przedsiębiorstwa z bankami i innymi instytucjami finansowymi. Ryzyko finansowe przedsiębiorstwa mierzy się zazwyczaj stosunkiem pożyczonych środków do własności. Im wyższy wskaźnik, tym większe uzależnienie firmy od wierzycieli, tym większe ryzyko finansowe. [9]

Ryzyka finansowe to ryzyka związane z zarządzaniem aktywami i pasywami (ryzyka wewnętrzne), a także zmianami podstawy opodatkowania i stawek podatkowych, stóp procentowych itp. [10]. Z analizy powyższych definicji wynika, że podejścia do ustalania ryzyka finansowego nie są tożsame. Dlatego też, aby ocenić podejście autora do definiowania tej kategorii ekonomicznej, przyjrzyjmy się bliżej głównym cechom ryzyk finansowych.

Ryzyko finansowe przedsiębiorstwa odzwierciedla następujące istotne cechy: [11]

Charakter gospodarczy. Ryzyko finansowe przejawia się w obszarze działalności gospodarczej przedsiębiorstwa. Jest to bezpośrednio związane z kształtowaniem jego dochodów i charakteryzuje się stratami ekonomicznymi, które mogą wystąpić w toku działalności finansowej.

Obiektywizm demonstracji. Ryzyko finansowe jest obiektywnym zjawiskiem w działalności każdego przedsiębiorstwa; towarzyszy niemal wszystkim rodzajom transakcji finansowych i wszystkim obszarom działalności finansowej. Ryzyko jest nieodłącznym elementem każdej decyzji finansowej związanej z oczekiwaniem zwrotu, niezależnie od tego, czy menedżer finansowy rozumie sytuację, czy nie.

Ruch w wybranych warunkach. Takie działanie menedżer finansowy podejmuje w przypadku ryzyka lub niepewności tylko wtedy, gdy istnieją możliwości takiego wyboru. W tej charakterystyce ryzyko finansowe przejawia się zarówno na etapie wyboru (podjęcia) decyzji, jak i na etapie jej realizacji. Jako działanie w wybranych warunkach ryzyko finansowe jest

metodą praktycznego rozwiązywania sprzeczności w kształtowaniu możliwych warunków realizacji przyszłych działań finansowych.

Wybór alternatywny. Ryzyko finansowe oznacza konieczność wyboru alternatywnej ścieżki działań menedżera finansowego. W każdej sytuacji ryzyka lub niepewności istnieje co najmniej jedna alternatywa – zaakceptowanie lub odrzucenie ryzyka finansowego. W praktyce istnieje wiele takich opcji i w zależności od konkretnej treści warunków ryzyka lub niepewności charakteryzują się one różnym stopniem złożoności i sposobami selekcji.

Celowe działanie. Ryzyko finansowe jest zawsze rozpatrywane w odniesieniu do konkretnego celu, na jaki jest ukierunkowane. Z reguły celem takim jest otrzymanie określonej kwoty (lub poziomu) w wyniku określonej transakcji finansowej lub w ogóle działalności finansowej. Z tego punktu widzenia ryzyko finansowe jest rozumiane jako prawdopodobieństwo nieosiągnięcia celu określonej decyzji zarządczej na skutek obiektywnej niepewności co do warunków realizacji przyszłej działalności finansowej.

Prawdopodobieństwo osiągnięcia celu. Możliwość odchylenia od celu jest cechą każdego ryzyka finansowego i odzwierciedla jego treść. Jednocześnie ilościowa identyfikacja tego prawdopodobieństwa w warunkach ryzyka różni się istotnie od warunków niepewności. Warunki ryzyka opisywane są jako zbiór nadchodzących opcji realizacji działań finansowych. Istnieje obiektywna możliwość ilościowej oceny prawdopodobieństwa osiągnięcia docelowego wyniku. Natomiast warunki niepewności są rozpatrywane jako zbiór nadchodzących opcji realizacji działań finansowych. W tym przypadku prawdopodobieństwo osiągnięcia docelowego wyniku nie jest określane w kalkulatorze ilościowym.

Niepewność wyników. O tej cesze ryzyka finansowego decyduje fakt, że w procesie podejmowania decyzji finansowych nie da się określić ilościowego wyniku finansowego (przed wszystkim rentowności operacji finansowych).

Przewidywane negatywne konsekwencje. W teorii i praktyce gospodarczej poziom ryzyka finansowego ocenia się przede wszystkim na podstawie wielkości ewentualnych szkód gospodarczych. Ta strata ekonomiczna w procesie ryzyka finansowego może przybierać różne formy - zysku, dochodu, częściowej lub całkowitej utraty kapitału przedsiębiorstwa.

Poziom dynamiczny. Poziom ryzyka finansowego nieodłącznie związanego z określoną transakcją finansową lub określonym rodzajem działalności finansowej przedsiębiorstwa zmienia się istotnie w czasie, czyli proces ten zależy od czasu trwania transakcji finansowej. Czynnikiem czasu ma niezależny wpływ na poziom ryzyka finansowego przejawiającego się w alternatywnych formach lokowania kapitału. Możliwość wzrostu stopy inflacji, niepewność zmian oprocentowania kredytów na rynku finansowym itp.

Subiektywność oceny. Pomimo obiektywnego charakteru ryzyka finansowego jako zjawiska gospodarczego, ocena poziomu ryzyka finansowego jest subiektywna. O tej subiektywności, czyli nierównej ocenie tego obiektywnego zjawiska przez różne podmioty tej oceny, decyduje różny poziom kompletności i rzetelności bazy informacji, kwalifikacje menedżerów finansowych, ich doświadczenie w zakresie zarządzania ryzykiem i innych czynniki. Niebezpieczną sytuację charakteryzują takie podstawowe warunki: obecność niepewności, konfliktu; istnienie alternatywnych opcji i konieczność wyboru jednej z nich (odmowa wyboru jest także rodzajem wyboru); zainteresowanie wynikami; umiejętność oceny dostępnych alternatyw i podejmowania decyzji. [2]

Ryzyko finansowe ma kluczowe znaczenie dla systemu ryzyka korporacyjnego ze względu na następujące cechy: [12]

a) ryzyka finansowe są ryzykami złożonymi, ponieważ na ostateczne wyniki finansowe wpływają nie tylko straty w sektorze finansowym, ale także w obszarach takich jak działalność produkcyjna i handlowa;

b) ryzyka finansowe dotyczą wszystkich rodzajów działalności podmiotu gospodarczego;

c) ryzyka finansowe wyrażone są w formie pieniężnej (straty finansowe w postaci szkód powodziowych, kosztów części zamiennych, należności przeterminowanych).

REFERENCES:

1. Korolev O.L. Application of entropy in modeling decision-making processes in economics: monograph / O.L. Korolev, M.Yu. Kussy, A.V. Seagal; edited by A.V. Sigala. - Simferopol: OJAK, 2013. - 148 pages.
2. Verchenko P.I. Rich criteria and dynamics of economic risk (models and methods): monograph / P.I. Verchenko. - K.: KNEU, 2006. - 272 p.
3. Economic risk: game models / V.V. Vitlinsky, P.I. Vercheno, A.V. Sigal, Ya.S. Tip; per ed. V.V. Vitlinsky. - K.: KNEU, 2002. - 446 p.
4. Artemenko V.G. Financial analysis: textbook / V.G. Artemenko, M.V. Bellendir. - M.: DIS; NGAE and U, 2007. - 385 p.
5. Balabanov I.T. Fundamentals of financial management: textbook / I.T. Balabanov. - M.: Finance and Statistics, 2000. - 365 p.
6. Belykh L.P. Fundamentals of the financial market. 13 topics: textbook / L.P. Belykh. - M.: UNITY, 1999. - 231 p.
7. Blank I.A. Fundamentals of financial management / I.A. Form. - T. 2. - Kyiv: Nika-Center; Elga, 2004. - 618 p.
8. Financial management: textbook / ed. G.B. Pole. - M.: UNITY, 2004. - 518 p.
9. Utkin E.A. Khatar management / E.A. Utkin. - M.: TANDEM; EKAMOS, 2002. - 288 p.
10. Financial management: theory and practice: textbook / ed. E.S. Stoyanova. - 5th ed., add. and processed - M.: Perspective, 2002. - 656 p.
11. Kaynak, E., Kara, A., & Maksüdünov, A. (2022). An empirical investigation of home buying behavior in a high-context culture: a strategic marketing-oriented approach. *International Journal of Housing Markets and Analysis*.
12. <http://www.refland.ru>

Tashkhodjaev Mukhtorkhon
Doktor, profesor nadzwyczajny, pracownik naukowy na Państwowym Uniwersytecie
Ekonomicznym w Taszkencie
(Taszkent, Uzbekistan)

RANKING UCZELNI WYŻSZYCH I JEGO WPŁYW NA ZARZĄDZANIE FINANSAMI

Abstrakcyjny. *W artykule poddano analizie ranking instytucji szkolnictwa wyższego Quacquarelli Symonds World University Rankings, Times Higher Education czy Academic Ranking of World Universities oraz jego wpływ na zarządzanie finansami.*

Słowa kluczowe: *szkolnictwo wyższe, Quacquarelli Symonds, Światowe rankingi uniwersytetów, Times Nearer Education, Akademicki Ranking Uniwersytetów Świata, finanse, zarządzanie finansami.*

Mukhtorkhon Tashkhodjaev
PhD, Associate professor, researcher at Tashkent State University of Economics
(Tashkent, Uzbekistan)

RATING OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AND ITS IMPACT ON FINANCIAL MANAGEMENT

Abstract. *The article examines the ranking of higher education institutions by Quacquarelli Symonds World University Rankings, Times Higher Education or Academic Ranking of World Universities and its impact on financial management.*

Keywords: *higher education, Quacquarelli Symonds, World University Rankings, Times Nearer Education, Academic Ranking of World Universities, finance, financial management.*

Czynnik niezależności w podejmowaniu decyzji finansowych czołowych uczelni świata można uznać za główne kryterium zapewnienia ich konkurencyjności.

Również rozwój wysokich technologii, wzrost złożoności polityki fiskalnej wymagają nowoczesnego podejścia finansowego w systemie szkolnictwa wyższego. Chociaż teoria ekonomii opowiada się za publicznym finansowaniem szkolnictwa wyższego, uważamy, że tego typu klasyczne idee tracą na znaczeniu w naszej epoce informacyjnej. W szczególności zmieniające się kryteria wymagań kwalifikacyjnych na rynku pracy wskazują na potrzebę zakończenia niektórych obszarów kształcenia i wprowadzenia nowych. Innymi słowy, istnienie ryzyka wyginięcia niektórych zawodów stało się dziś aksjomatem.

Naszym zdaniem nie byłoby błędem stwierdzenie, że przyjęta w 2017 roku strategia działań na rzecz rozwoju Republiki Uzbekistanu ma na celu rozwiązanie tego samego problemu. Należy zauważyć, że zostało to dodatkowo wzmocnione poprzez zatwierdzenie planów działania określających kształtowanie niezależności akademickiej i finansowej w szkołach wyższych.

Ogólnie rzecz biorąc, w naszym kraju pojawił się ranking instytucji szkolnictwa wyższego na poziomie krajowym i międzynarodowym. W związku z tym jednym z kroków

zapewniających stopniowość reform jest decyzja Gabinetu Ministrów Republiki Uzbekistanu nr 467 z dnia 10 czerwca 2019 r. „W sprawie działań usprawniających procedurę ustalania ocen instytucji szkolnictwa wyższego,„

Poniżej przedstawiono główne zadania, jakie niesie ze sobą przyjęcie tego dokumentu: [1]

- kształcenie wykwalifikowanej kadry, na którą jest duże zapotrzebowanie na rynku pracy, w oparciu o regularne doskonalenie szkolnictwa wyższego;
- zapewnianie właściwym organom odpowiedzialnym za zarządzanie oświatą, zamawiającym kadrom i ogółowi społeczeństwa bezstronnej informacji o jakości usług edukacyjnych świadczonych w uczelniach, ich procesach i możliwościach naukowo-dydaktycznych;
- zapewnienie współpracy uczelni z uczelniami o wysokich ocenach na świecie i pomoc w osiągnięciu przez nie wysokich wyników zgodnych z międzynarodowymi standardami;
- stopniowe wdrażanie niezbędnych działań, aby uczelnie, które odnotowały wysokie wskaźniki w krajowym systemie ocen, znalazły się na liście uczelni znajdujących się wśród 500 najbardziej prestiżowych na świecie.

Na podstawie tych zadań ratingowych definiowane są wskaźniki ratingowe, które stanowią podstawę do dalszego doskonalenia decyzji finansowych lub regulacji. Według niego udział działalności naukowej ustalono na 40 proc. Obejmuje udział profesorów i nauczycieli posiadających stopnie naukowe (doktorat, dr hab.), udział artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych znajdujących się w międzynarodowych bazach danych „Web of Science”, „Scopus”.

Prace edukacyjno-metodyczne i jakość nauczania mają udział na poziomie 30 proc., a do jego wskaźników cząstkowych zaliczają się takie czynniki, jak jakość kształcenia, zagraniczni profesorowie/nauczyciele/studenti.

Powiązanie tych wskaźników z procesami zarządzania finansami pokazuje, że mają one wpływ na konkurencyjność uczelni. Na przykład publikacja monografii wymagana do uzyskania stopnia doktora nauk ścisłych wymaga od osoby ubiegającej się o stopień doktora określonej kwoty środków finansowych. Wiąże się to z koniecznością przeznaczenia przez studenta środków z wynagrodzenia na publikację monografii.

Powszechnie wiadomo również, że publikowanie artykułów w uznanych na całym świecie naukowych bazach danych „Web of Science” i „Scopus” wymaga czasu i pieniędzy. Obecnie światowe środowisko naukowe, zwłaszcza wyniki badań finansowanych w ramach projektów międzynarodowych (w formie artykułów, monografii), stawia oficjalny wymóg publikacji w czasopismach o otwartym dostępie.

Przykładem tego jest czasopismo Sustainability (ISSN 2071-1050). Czasopismo to posiada ocenę drugiego kwartyla w bazie Web of Science oraz pierwszego kwartyla w bazie Scopus [2]. W czasopiśmie tym publikowane są wyniki badań w oparciu o zasadę open source Open Access. Opublikowanie jednego artykułu kosztuje 2200 CHF (stan na 1 lutego 2023 r.) [3]. Jeśli przeliczymy wartość 2200 franków szwajcarskich według kursu Banku Centralnego Republiki Uzbekistanu (z dnia 1 lutego 2023 r.), to będzie to 20 milionów 875 tysięcy soum. Około 21 mln. Profesorowi lub jego małemu zespołowi autorów może nie być łatwo dokonać płatności w wysokości Rs. Oznacza to, że nie ma ogólnych zasad

rekompensowania tych opłat w uczelni. Inaczej mówiąc, może to wpłynąć na naszą konkurencyjność w rankingach szkolnictwa wyższego, a także obniżyć wiarygodność przedstawiania społeczności międzynarodowej naszych krajowych wyników badań naukowych.

W tym miejscu może pojawić się kolejne pytanie do dyskusji. Uchwała nr 1030 Gabinetu Ministrów Republiki Uzbekistanu z dnia 25 grudnia 2019 r. „W sprawie trybu wypłaty dodatkowego wynagrodzenia pracownikom posiadającym stopnie naukowe, prowadzącym działalność naukową, naukowo-pedagogiczną i pracowniczą w organizacjach państwowych w dziedzinie nauki i edukacji” została przyjęta.

Decyzja ta przewiduje wsparcie finansowe dla pracowników posiadających stopnie naukowe. Jej istota polega na wypłacaniu dopłat w wysokości określonego procentu wynagrodzenia pracownikom popularyzującym wyniki badań naukowych na rzecz prowadzonej przez nich działalności naukowej. Jest rzeczą naturalną, że przyjęcie tej decyzji posłuży przekazaniu wyników nauki naszego kraju społeczności międzynarodowej i zajęciu odpowiedniego miejsca.

Naszym zdaniem nie należy traktować tej dodatkowej opłaty jako mechanizmu pokrywającego opłaty za międzynarodowe artykuły naukowe. Innymi słowy, jeśli realizacja badania naukowego wymaga szeroko zakrojonych prac naukowych, jego publikacja wiąże się z określonymi opłatami.

Tutaj w lutym 2023 przeanalizujemy proces opublikowania artykułu w czasopiśmie Sustainability (ISSN 2071-1050) przez profesora katedry posiadającego stopień doktora nauk technicznych i otrzymania za to dodatkowego honorarium. W analizowanym okresie wynagrodzenie profesora katedry w państwowych szkołach wyższych wynosi 9737905 soum.

Zgodnie z decyzją Gabinetu Ministrów Republiki Uzbekistanu nr 1030 z 2019 r. za jeden artykuł w międzynarodowym czasopiśmie naukowym w ciągu jednego roku kalendarzowego będzie można otrzymać dodatkową opłatę w wysokości 15 proc. wynagrodzenia. Daje to wartość 9737905 (wynagrodzenie) x 15 procent x 12 (miesiąc) = 17528229 soum. Należy zaznaczyć, że kwota ta może nie pokryć kosztów publikacji międzynarodowych czasopism naukowych publikujących na zasadzie open source.

Naszym zdaniem należy pilnie zmotywować uczelnie do samodzielnego wykorzystania środków własnych na pokrycie kosztów publikowania w międzynarodowych czasopismach naukowych (w otwartym dostępie), za wyjątkiem decyzji Gabinetu Ministrów Republiki Uzbekistanu nr 1030 z 2019 roku.

Kontynuowano reformy mające na celu zapewnienie konkurencyjności i dalszą poprawę zarządzania finansami w szkołach wyższych. Wyraźnym tego dowodem jest decyzja nr 967 Gabinetu Ministrów Republiki Uzbekistanu z dnia 3 grudnia 2019 r. „W sprawie stopniowego przechodzenia uczelni do systemu samofinansowania”. Przyjęcie tej decyzji odzwierciedlało fakt, że nastąpią poważne zmiany w działalności finansowej instytucji szkolnictwa wyższego. Celem tej decyzji było zapewnienie pokrywania kosztów uczelni ze środków własnych. Wdrożenie tej zasady odzwierciedlało pojawienie się niezależności w ustalaniu kosztu zamówienia i realizacji wydatków w uczelniach na początkowym etapie.

Naszym zdaniem widać, że rola zarządzania finansami w uczelniach jest kluczowym czynnikiem zapewniającym konkurencyjność. Uważamy, że niektóre aspekty tego czynnika znajdują odzwierciedlenie w następujących elementach:

Samodzielne ustalanie kosztu umowy płatniczej w uczelniach, określenie różnicy pomiędzy kierunkami kształcenia z punktu widzenia rentowności uczelni;

Samodzielne opracowywanie i wdrażanie programów stypendiów i stypendiów dla studentów;

Samodzielne opracowywanie polityki wynagradzania za pracę profesorów i nauczycieli;

Podjęcie i wdrażanie niezależnych decyzji finansowych w zakresie rozwoju bazy materialnej i technicznej instytucji;

Wprowadzenie systemu przyciągania do pracy zagranicznych profesorów i nauczycieli oraz ich wynagradzania;

Należą do nich zakładanie działalności finansowej mającej na celu stymulowanie badań naukowych i działalności edukacyjno-metodycznej.

Końcowym efektem działalności akademickiej i naukowej w uczelniach jest zapewnienie wysokiej konkurencyjności i rankingów. Z doświadczenia światowego wiadomo także, że bez zmiany mechanizmów finansowych nie da się zapewnić wprowadzenia zmian akademickich.

Działalność finansowa uczelni wyższych ulega przeobrażeniu, gdyż coraz trudniej jest im zająć miejsce w światowych rankingach. W tym przypadku kraje zmieniają podejście metodologiczne, wprowadzając praktykę redystrybucji środków budżetu państwa poprzez rozwój konkurencji między instytucjami szkolnictwa wyższego.

Z tego punktu widzenia przykładem może być opinia van der Wende (van der Wende). Aby zająć godne miejsce w światowych rankingach, rządy wdrażają preferencyjne reformy polityki fiskalnej związanej ze szkolnictwem wyższym, których głównym celem jest zwiększenie potencjału gospodarczego i kapitału ludzkiego swoich krajów poprzez wzmocnienie ich pozycji globalnej [4].

Niektóre kraje UE zaczęły również stosować praktyki budżetowania zorientowanego na wyniki, które są zgodne ze światowym rankingiem uniwersytetów. Wiodące światowe agencje ratingowe, takie jak Academic Ranking of World Universities (ARWU), Times Higher Education (THE) i Quacquarelli Symonds (QS), zaczęły na wiele sposobów harmonizować system wskaźników. Główny nacisk położony jest na takie elementy, jak wyniki badań naukowych instytucji szkolnictwa wyższego i ich zastosowanie w praktyce oraz wykorzystanie przez innych.

Tylko ranking globalny odgrywa ważną rolę w przyciąganiu studentów zagranicznych. Jak podaje portal migracyjny niemieckiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, w 2020 roku liczba studentów zagranicznych osiągnęła 6,3 mln, co oznacza znaczny wzrost w porównaniu z 2 milionami w 2000 roku [5]. Jeśli weźmiemy pod uwagę, że początkowe tendencje w światowym rankingu pojawiły się w latach 2003-2004, można zauważyć, że od tych lat zaczęła rosnąć liczba studentów zagranicznych.

Jako główne kraje docelowe studentów zagranicznych można wymienić takie kraje jak USA, Wielka Brytania, Australia, Niemcy, Kanada i Francja. To fakt, że instytucje szkolnictwa wyższego tych krajów znajdują się w pierwszej setce pod każdym względem w światowym rankingu, pozwala nam wskazać źródło problemu. Ponadto należy zauważyć, że w 2020 roku

w krajach członkowskich OECD liczba studentów zagranicznych wyniosła 4,4 mln, co oznacza wzrost o 70% w ciągu ostatnich 10 lat.

Naszym zdaniem, bazując na globalnej polityce ratingowej, istnieje następująca koncepcyjna metodologia finansowania uczelni:

Po pierwsze, kierowanie środków budżetu państwa do szkół wyższych zgodnie ze światowymi wskaźnikami ratingowymi;

Po drugie, zapewnienie środków budżetu państwa na podstawie wyników;

Po trzecie, zapewnienie instytucjom szkolnictwa wyższego niezależności finansowej, ale utrzymanie charakteru społecznego poprzez czynniki fiskalne.

W obecnych trendach współczesnego szkolnictwa wyższego znaczenie ma integracja nauki i przemysłu, w tym organizacja szkoleń przy pomocy współpracy przemysłowej, organizacja zajęć w oparciu o praktyczne doświadczenia. Fakt, że wskaźniki mają znaczący udział w odniesieniu do badań naukowych w światowych rankingach, wymaga także wzbogacenia działań edukacyjnych o wyniki pracy naukowej.

Naszym zdaniem mogą pojawić się pewne kontrowersje w zakresie alokacji środków dla uczelni i ustalania polityki finansowej.

Przykładowo, po pierwsze, alokacja środków budżetu państwa na szkolnictwo wyższe w duchu globalnego rankingu może w krótkiej perspektywie nie być skuteczna w rozwiązywaniu problemów krajowych. W szczególności w 2016 roku przeznaczenie środków budżetowych dla 65 państwowych uczelni istniejących w naszym kraju w oparciu o światowe wskaźniki ratingowe nie mogło dać pozytywnego rezultatu. Jako powód można wskazać, że niektóre uzbeckie instytucje szkolnictwa wyższego nie są wymieniane w tych światowych rankingach. Do 2023 roku skład uczelni, który osiągnie 200, zostanie zróżnicowany, a niektóre uczelnie zaczną pojawiać się w światowych rankingach, nie tylko państwowych, ale także zagranicznych. Powstały także prywatne uczelnie wyższe. To z kolei wymaga doskonalenia metod zarządzania finansami w uczelniach państwowych.

Po drugie, przy wydawaniu środków z budżetu państwa na rzecz uczelni państwowych ważne jest, aby opierać się na doświadczeniach budżetowania rezultatowego. Wdrożenie tej metody odzwierciedla podejście mające na celu zwiększenie zasięgu szkolnictwa wyższego. Do kluczowych wskaźników makroostrożnościowych zalicza się także odsetek absolwentów kończących studia i szanse na zatrudnienie.

Państwo koncentruje się na zwiększaniu zasięgu szkolnictwa wyższego, czego przyczyną jest wysoki odsetek wykwalifikowanej siły roboczej w kraju i osiągnięcie wydajności pracy. Ta praktyka finansowania może stanowić istotne wsparcie w realizacji polityki edukacyjnej państwa. Z drugiej strony może nie być w stanie dostosować się do wymagań międzynarodowego rynku edukacyjnego. Z tego punktu widzenia wyzwaniem pozostaje optymalizacja mechanizmów finansowych, które pozwolą zachować cechy społeczne, zapewniając jednocześnie konkurencyjność uczelni.

Po trzecie, wprowadzenie zasad niezależności finansowej w szkołach wyższych może stworzyć walory komercyjne.

Naszym zdaniem w polityce szkolnictwa wyższego państwo zapewni instytucjom niezależność w zakresie wdrażania dzwigni działalności komercyjnej, zachowując jednocześnie

dźwignie makroregulacyjne nastawione na zachowanie społeczne, które będą głównym elementem światowego rynku szkolnictwa wyższego.

Przyznanie uczelniom niezależności finansowej może otworzyć drogę do komercjalizacji usług edukacyjnych. Dlatego ważne jest, aby państwo stale korzystało z dźwigni mających na celu utrzymanie społecznego charakteru usług edukacyjnych.

W tym zakresie Nr 60 Prezydenta Republiki Uzbekistanu z dnia 24 grudnia 2021 r. „W sprawie dodatkowych środków zapewniających niezależność akademicką i organizacyjno-zarządzającą państwowych uczelni” oraz Nr 61 „W sprawie środków zapewniających niezależność finansową uczelni państwowych uczelniach” przyjęcie szeregu decyzji zapewniło stopniowość ukierunkowanych reform.

Zgodnie z tymi dokumentami w zakresie samodzielności akademickiej określono następujące zasady:

- zatwierdzanie planów edukacyjnych, programów edukacyjnych, wymagań kwalifikacyjnych w oparciu o standardy zawodowe, ustalanie formy kształcenia z uwzględnieniem języka nauczania oraz charakterystyki kierunków i specjalności edukacyjnych;
- ustalanie czasu trwania studiów na studiach licencjackich i magisterskich;
- ustalanie kosztów studiowania na studiach doktoranckich na podstawie umowy o odpłatność, przyjęcie na studia doktoranckie poza limitem w drodze stypendium ze środków pozabudżetowych;

- zatwierdzanie trybu sprawowania opieki naukowej nad doktorantami i samodzielnymi pracownikami naukowymi;

- wprowadzenie niestacjonarnych, zdalnych i wieczorowych form kształcenia na poziomie magisterskim, wprowadzenie systemu podwójnych kwalifikacji, w tym kwalifikacji praktycznych, na kierunkach i specjalnościach edukacyjnych;

- realizacja mobilności akademickiej z uczelniami na podstawie wzajemnych porozumień;

- tworzenie i wydawanie podręczników oraz innej literatury edukacyjno-naukowej dla uczelni i instytucji edukacyjnych w jej strukturach;

- utworzenie i wprowadzenie mechanizmów wewnętrznej kontroli jakości edukacji;

Na szczególnie uznanie zasługuje przyznanie następujących uprawnień w zakresie niezależności finansowej uczelni:

- ustalanie kosztów szkoleń na podstawie umowy o wynagrodzenie z uwzględnieniem zapotrzebowania na rynku usług edukacyjnych;

- ustalanie i przedłużanie terminów płatności środków studenckich w ramach umowy o wypłatę;

- pozyskiwanie na podstawie kontraktu profesorów i specjalistów z kraju i zagranicy, którzy potrafią zastosować nowoczesne technologie pedagogiczne i prowadzić badania naukowe w procesie edukacyjnym;

- podejmowanie decyzji w sprawie ustalenia wysokości wynagrodzenia za pracę zagranicznych wysoko wykwalifikowanych specjalistów zaangażowanych w procesy edukacyjno-naukowe w oparciu o warunki rynkowe;

- opracowanie standardów włączania jednostek kadrowo-dydaktycznych;

- przeznaczanie stypendiów i stypendiów dla studentów ze środków własnych;

- bezpośredni zakup literatury edukacyjno-naukowej, podręczników i podręczników szkoleniowych z zagranicy od producentów posiadających prawa autorskie;
- ustalanie trybu świadczenia usług odpłatnych w wolnych budynkach i budowlach;
- ustalanie rocznego limitu przebiegu pojazdów mechanicznych i wymagań dotyczących ich utrzymania.

Zaprezentowane powyżej nowe podejścia mają na celu zwiększenie konkurencyjności uczelni i określenie ich niezależności. Reformy te umożliwią uczelniom osiągnięcie konkurencyjności nie tylko w rankingach światowych, ale także lokalnych.

Naszym zdaniem konieczne jest, aby uczelnie zagraniczne i niepubliczne w naszym kraju potrafiły zdefiniować niezależną strategię w celu zwiększenia konkurencyjności uczelni państwowych. Jeżeli uczelnie publiczne będą opóźnione w podejmowaniu niezależnych decyzji w ramach lokalnej konkurencji, mogą nie być w stanie osiągnąć pozytywnych wyników w rankingach lokalnych.

Naszym zdaniem, aby uczelnie publiczne mogły konkurować z uczelniami zagranicznymi i niepublicznymi, konieczne jest usprawnienie ich decyzji w zakresie zarządzania finansami w oparciu o wymagania rynku szkolnictwa wyższego.

KSIAŻKI:

1. Uchwała nr 467 Gabinetu Ministrów Republiki Uzbekistanu z dnia 10 czerwca 2019 r. „W sprawie działań mających na celu usprawnienie procedury ustalania ocen instytucji szkolnictwa wyższego”
2. <https://www.scopus.com/sourceid/21100240100>
3. <https://www.mdpi.com/journal/sustainability>
4. Van der Wende, M., 2014. On mergers and missions: implications for institutional governance and governmental steering. In: Cheng, Y., Wang, Q., Liu, N.C. (Eds.), *How World-Class Universities Affect Global Higher Education*. Sense Publishers, Rotterdam, The Netherlands, pp. 137–151
5. International students <https://www.migrationdataportal.org/themes/international-students#:~:text=Key%20Trends,-In%202020%2C%20there&text=The%20number%20of%20international%20students,cent%20in%20the%20last%20decade>. Last updated on 10 February 2023.

Yuldasheva Dilnoza Ulugbekovna
pracownik naukowy na Państwowym Uniwersytecie Ekonomicznym w Taszkencie
(Taszkent, Uzbekistan)

ROLA TECHNOLOGII IT W ZARZĄDZANIU KADRAMI W BRANŻY TURYSTYCZNEJ

Abstrakcyjny. *W artykule zbadano nowoczesne podejście do zarządzania jakością kształcenia kadr zawodowych w przedsiębiorstwach branży turystycznej w gospodarce cyfrowej. Jako podstawę teoretyczną autor rozważył pomysły dotyczące powstania cyfrowego systemu zarządzania personelem, przeanalizował wymagania standardów zawodowych i pracodawców, opracował ankietę do otrzymywania informacji zwrotnej od gościa hotelowego w celu jego późniejszego wdrożenia z wykorzystaniem technologii informatycznych.*

Słowa kluczowe: *technologia informatyczna, turystyka, gospodarka cyfrowa, zarządzanie szkoleniami, branża turystyczna, sztuczna inteligencja.*

Yuldasheva Dilnoza Ulugbekovna
researcher at Tashkent state university of economics
(Tashkent, Uzbekistan)

ROLE FOR IT-TECHNOLOGIES IN HR-MANAGEMENT OF TOURISM INDUSTRY

Abstract. *In this paper has been researched modern approach to managing the quality of training of professional personnel for enterprises in the tourism industry in a digital economy. As a theoretical basis, the author considered the ideas about the formation of a digital personnel management system, analyzed the requirements of professional standards and employers, developed a questionnaire for receiving feedback from a hotel guest for its subsequent implementation using IT technologies.*

Keywords: *IT technology, tourism, digital economy, training management, tourism industry, artificial intelligence.*

Możliwe nowoczesne podejście do zarządzania doskonaleniem jakości kształcenia kadr zawodowych przedsiębiorstw branży turystycznej, na przykładzie współpracy organizacji edukacyjnych z przedsiębiorstwami branży turystycznej, przedstawiono w końcowej pracy atestacyjnej, która została przeprowadzona w ramach programu szkoleniowego dla kadry kierowniczej „Turystyka” i „Turystyka hotelowa”. Główną ideą opracowania jest poprawa integracji wykorzystania zasobów organizacji edukacyjnych i przedsiębiorstw branży turystycznej poprzez organizację jasnej koordynacji ich interakcji.

W ramach pracy przeprowadzono analizę teoretyczną dostępnych prac naukowych i postawiono hipotezę. Wyniki wykazały, że w mieście Taszkent z powrotem działają organizacje edukacyjne wyższego i średniego szkolnictwa zawodowego (techniki), a także przedsiębiorstwa branży turystycznej. Jednocześnie w przedsiębiorstwach branży turystycznej brakuje wysoko wykwalifikowanej kadry. Jednym ze sposobów rozwiązania problemu zapewnienia aktualnego poziomu wykształcenia profesjonalnej kadry odpowiadającego

współczesnym potrzebom społeczeństwa jest aktualizacja podejścia do zarządzania doskonaleniem zawodowym kadry w oparciu o zwiększenie efektywności współpracy organizacji edukacyjnych z przedsiębiorstwami w branży turystycznej.

System interakcji między organizacjami edukacyjnymi a przedsiębiorstwami branży turystycznej został ustalony od dawna i dobrze się sprawdził. Organizacje oświatowe średniego i wyższego kształcenia zawodowego przygotowują profesjonalną kadre dla przedsiębiorstw, kierując się wymaganiami Ministerstwa Edukacji. nauka i innowacje, standardy zawodowe, potrzeby pracodawców w zakresie odpowiednich kompetencji. Z kolei w przedsiębiorstwach branży turystycznej studenci odbywają praktyki, staże, a następnie są zatrudniani. Ale na tym interakcja się nie kończy: w zależności od potrzeb pracodawców profesjonalna kadra ma możliwość regularnego podnoszenia swoich kwalifikacji i dokształcania się w nowych specjalnościach lub zawodach, korzystając z przysługującego mu prawa do edukacji.

Słabym punktem tej interakcji w wielu przypadkach pozostaje otrzymywanie wysokiej jakości informacji zwrotnych od pracodawców na temat poziomu przygotowania studentów lub absolwentów organizacji edukacyjnych. Często, zgodnie z wynikami stażu studentów, organizacje edukacyjne otrzymują raczej formalną recenzję: student przyjechał, pracował, podczas stażu wykonał taką a taką pracę, generalnie wykonał przydzieloną pracę na taką a taką ocenę i wyszedł. Tego rodzaju raport nie dostarcza informacji o jakości kompetencji kształtowanych przez uczniów, których rozwój powinien nastąpić w trakcie praktyki. Jednak powierzenie rozwiązania tego zadania całkowicie pracodawcy oznacza obciążenie go dodatkową pracą.

Ponadto dla organizacji edukacyjnych w kontekście szkolenia wykwalifikowanego personelu ważne jest otrzymywanie informacji zwrotnej od bezpośrednich odbiorców usług. Jednak zdecydowana większość organizacji edukacyjnych nie otrzymuje takiej informacji zwrotnej.

W celu poprawy jakości kształcenia specjalistów z przedsiębiorstw branży turystycznej konieczne jest opracowanie nowoczesnych podejść do szybkiego uzyskiwania informacji zwrotnej od konsumentów usług, a także pracowników tych przedsiębiorstw na temat kompetencji studentów i absolwentów organizacji edukacyjnych którzy odbywają staże lub podejmują pracę w tych przedsiębiorstwach.

A. M. Patrusova zauważa, że „budowanie cyfrowego systemu zarządzania personelem obejmuje badanie najlepszych praktyk i podejść do wdrażania funkcji systemu zarządzania personelem oraz wykorzystanie nowych narzędzi cyfrowych, zapewniających nowy poziom funkcjonowania systemu zarządzania personelem” [4]

Nowoczesna gospodarka cyfrowa w szerokim zakresie wykorzystuje technologie cyfrowe. Przykładowo w branży usługowej coraz popularniejsze stają się w ostatnim czasie wykorzystanie sztucznej inteligencji w obszarze rekrutacji [1]. „Marketing cyfrowy ma na celu promowanie nawiązywania trwałych partnerstw z klientami” [2], uzyskiwanie szybkiej informacji zwrotnej na temat stopnia zadowolenia klienta. Jednocześnie wzrasta rola różnorodnych botów opartych na sztucznej inteligencji jako narzędzi komunikacji.

Rozważmy metodę uzyskiwania operacyjnej informacji zwrotnej na temat kompetencji studentów lub absolwentów na przykładzie interakcji organizacji edukacyjnej z przedsiębiorstwem branży turystycznej – hotelem.

Ogólnie rzecz biorąc, jeśli spojrzeć na to w powiększeniu, wśród personelu hotelu wyróżnia się następujące główne kategorie pracowników:

- pracownicy recepcji i zakwaterowania gości: administrator, portier, kasjerzy, portier, bagażniki, gońcy, boye hotelowi (dyżurujący na piętrze), konsjerże;
- pokojówki;
- kucharze itp.

Tak jak teatr zaczyna się od wieszaka, tak my proponujemy rozpatrywanie hotelu od pracownika, który jako pierwszy wita gości – od administratora (bo nie każdy hotel ma portiera).

Standard zawodowy oraz analiza wymagań pracodawców na stanowiskach pracy w różnych miejscach pracy wykazały, że w pracy z gośćmi konieczne jest posiadanie przez pracownika następujących kompetencji lub czynności zawodowych:

- spotkanie i zakwaterowanie gości hotelowych;
- odbieranie połączeń telefonicznych, obsługa zbroi;
- praca z kasą fiskalną, terminalem bankowym;
- przygotowywanie dokumentacji sprawozdawczej;
- kontrola i koordynacja działań kadrowych;
- kontrola czystości na terenie hotelu;
- rozwiązywanie sytuacji konfliktowych.

Wskazane jest przeniesienie funkcji informowania gości o możliwościach i usługach hotelu we współczesnym świecie informacyjnym do technologii informatycznych. Ponadto technologie informacyjne pomogą szybko otrzymać lub przesłać aktualne informacje na żądanie użytkownika, zapewnią możliwość szybkiego ich poprawienia, pomogą zapewnić gościom bardziej komfortowe warunki w przypadku odmowy usługi bez konieczności nawiązać osobisty kontakt z pracownikami hotelu i wiele więcej.

Ankiety lub ankiety można wykorzystać w celu uzyskania informacji zwrotnej od gości na temat poziomu kwalifikacji administratora hotelu i jakości świadczonych usług. Np. ankieta dotycząca procedury meldowania się jako pierwsze wrażenie gościa w kontakcie z obsługą hotelu.

Należy pamiętać, że w celu opracowania tego rodzaju kwestionariuszy wskazane jest przeprowadzenie badań w celu określenia optymalnych warunków uzyskania wysokiej jakości informacji zwrotnej: po jakim czasie (nie wcześniej, nie później) możliwe jest uzyskanie najbardziej wiarygodnej oceny pracy administratora hotelu z uwzględnieniem różnych czynników związanych z gościem – grupy wiekowej, płci, pochodzenia etnicznego itp.

Zapoznaliśmy się z wynikami badania O. Utkiny [6, 7, 8], która przeprowadziła ankietę w Petersburgu w 2023 r. Pytania zawierają ocenę kompetencji administratora hotelu, którą wykazał podczas rejestracji hotelu gości, ocena czasu trwania rejestracji, a także osobista ocena pracy administratora jako całości. Autor twierdzi, że nie ulega wątpliwości, iż ankieta powinna być zorganizowana z wykorzystaniem technologii informatycznych. Zdecydowano się na wykorzystanie wieloplatformowego komunikatora internetowego Telegram. Na stanowisku odprawy można na przykład zainstalować kod QR ankiety, który po rejestracji zaprasza gościa do wypełnienia ankiety. Autor zaproponował chat ogólny – grupę, w której wszyscy goście hotelowi mogą ze sobą rozmawiać, a odpowiedzi na prywatne pytania bezpośrednio

pracownikom hotelu tłumaczyć na osobiste wiadomości każdego gościa. Tak więc na czacie ogólnym gości hotelowych można zorganizować:

- korespondencja pomiędzy gośćmi;
- ogłaszanie nowych usług, podając jednocześnie bardziej szczegółowe informacje w czatach osobistych;
- różne quizy i konkursy dla wszystkich gości;
- umiarkowanie cenzury.

Należy zaznaczyć, że uzyskanie w ten sposób informacji zwrotnej od gości hotelowych niewątpliwie będzie interesujące nie tylko dla samego hotelu, ale także dla organizacji edukacyjnych wysyłających swoich studentów do przedsiębiorstw na staże, a także dla oceny kompetencji kształtowanych przez absolwentów szkół wyższych. Organizacji edukacyjnych, które dostały tam pracę. Praca. I nie ma znaczenia, że jako przykład rozważaliśmy stanowisko specjalisty na poziomie średniego wykształcenia zawodowego. Wszystko to będzie dotyczyło specjalistów z wyższym wykształceniem. [5]

Informacje zwrotne uzyskane w wyniku badania pozwalają organizacji edukacyjnej lepiej zrozumieć, które kompetencje są opanowywane przez uczniów w wystarczającym stopniu, a na które należy zwrócić szczególną uwagę. Być może w celu podniesienia jakości kształcenia specjalistów konieczne będzie dostosowanie treści poszczególnych tematów dyscyplin programów edukacyjnych lub zmiana metodologii prezentacji materiałów edukacyjnych. [6]

Tego rodzaju interakcja organizacji edukacyjnych z przedsiębiorstwami branży turystycznej (za przykład wzięliśmy hotel) nie wiąże się z dodatkowym obciążeniem dla pracowników tych przedsiębiorstw, każdy jest zajęty swoją pracą zawodową. [7]

Prace organizacyjne nad opracowaniem i wdrożeniem takich kwestionariuszy mogą niemal w całości wykonywać studenci organizacji edukacyjnych. I tak np. na uczelni na kierunku „Turystyka” w zakresie kompetencji zawodowych w zakresie opracowywania ankiet można wyróżnić:

Kierunek „Turystyka”:

- umiejętność przetwarzania i interpretacji, wykorzystując podstawową wiedzę matematyczną i informatyczną, danych niezbędnych do realizacji działań projektowych w turystyce;
 - umiejętność promocji i realizacji produktu turystycznego z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych;
 - umiejętność komunikowania się z konsumentami produktu turystycznego, w celu zapewnienia procesu obsługi, z uwzględnieniem wymagań konsumentów i (lub) turystów;
- kierunek „Turystyka hotelowa”:

- gotowość do rozwijania procesu świadczenia usług, w tym zgodnie z wymaganiami konsumenta, w oparciu o najnowsze technologie informacyjno-komunikacyjne;
 - umiejętność identyfikacji i uwzględnienia głównych cech psychologicznych konsumenta w procesie działalności usługowej;
 - gotowość do przeprowadzenia kontroli jakości procesu obsługi, parametrów procesów technologicznych, wykorzystywanych zasobów;
- kierunek „Reklama”:

- gotowość do wykorzystania nowoczesnych technologii informatycznych do rozwiązywania problemów działalności zawodowej;

- gotowość do pełnienia funkcji organizacji i zarządzania procesami tworzenia i redagowania treści, z uwzględnieniem specyfiki internetowych kanałów masowego przekazu, rodzajów masowego przekazu oraz potrzeb rynku medialnego;

- gotowość do wykorzystania głównych narzędzi marketingowych przy planowaniu produkcji i (lub) wdrażaniu strategii komunikacyjnej w systemie masowej komunikacji, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych środków technicznych i technologii komunikacji cyfrowej.

Studenci potrafią samodzielnie przeprowadzać badania potrzeb przedsiębiorstw branży turystycznej i turystów, opracowywać różnego rodzaju ankiety, projektować ankiety, wypełniać chatbota wymaganymi informacjami, analizować i systematyzować dane otrzymywane od turystów w kontekście konkretnego przedsiębiorstwa branży turystycznej.

Zastosowanie sztucznej inteligencji pozwala uzyskać szybką i wysokiej jakości informację zwrotną na temat poziomu zawodowego pracowników przedsiębiorstw. Uzyskane informacje pozwolą nam na systematyczne podejście do zarządzania poprawą jakości szkolenia profesjonalnej kadry dla przedsiębiorstw branży turystycznej. W artykule przedstawiono jedynie epizod możliwej interakcji organizacji edukacyjnych z przedsiębiorstwami branży turystycznej wykorzystującymi technologie informatyczne globalnego modelu kształcenia konkurencyjnego specjalisty.

REFERENCES:

1. Grudistova E. G. Marketing cyfrowy w obszarze usług i turystyki jako narzędzie rozwoju gospodarki cyfrowej // Wynik badań. Technologie biznesowe i usługowe. T. 6. Nr 1.2020. s. 45-54.
2. Krylova D. V., Maksimenko A. A. Rola sztucznej inteligencji w rekrutacji antykorupcyjnej // Wynik naukowy. Technologie biznesowe i usługowe. 2022. Nr 8 (2). s. 94-107.
3. Levinskaya A., Sukhorukova E., Fedorova N. Eksperti HeadHunter wymienili branże o maksymalnym niedoborze personelu // Gazeta. Adres URL: <https://www.rbc.ru/newspaper/2021/09/30/6152dec19a7947918db291ff>.
4. Patrusova A. M. Zarządzanie personelem w kontekście rozwoju gospodarki cyfrowej // Wynik naukowy. Technologie biznesowe i usługowe. T. 8. Nr 3. 2021. S. 71-83.
5. Semenova L.V. Rozwój nauczania zorientowanego na praktykę: badanie branży hotelarsko-gastronomicznej // Wynik naukowy. Technologie biznesowe i usługowe. T. 5. Nr 2. 2020. S. 78-86
6. Utkina O. N. Specyfika zarządzania rozwojem sektora usług młodzieżowej turystyki edukacyjnej w zakresie szkolenia kadr dla branży turystycznej // Ekonomia i zarządzanie. 2022. V. 28. nr 5. S. 479-490. <http://doi.org/10.35854/1998-1627-2022-5-479-490>.
7. Utkina O.N. Zarządzanie szkoleniami kadr dla sektora usług młodzieżowej turystyki edukacyjnej // Ekonomia i zarządzanie. 2022. V. 28. nr 4. S. 377-387. <http://doi.org/10.35854/1998-1627-2022-4-377-387>.

SECTION: MEDICAL SCIENCE

Bugaevsky K.A.

Department of Medical and Biological Foundations of Sports and Physical Rehabilitation, The Petro Mohyla Black Sea State University (Mykolaiv, Ukraine)

IMMUNIZATION DRUGS USED IN PEDIATRICS, IN REFLECTION OF DIFFERENT COLLECTION DRUGS

Annotation. *The article presents the results of a study devoted to the reflection in a number of collecting means - philately, numismatics and faleristics, information related to the issue of immunization in children. Information about vaccinations, vaccines, the vaccination process, the history of immunization and a number of scientists who created vaccines is presented on postage stamps, postal envelopes, blocks, cards, badges and commemorative medals. The textual material of the study is richly illustrated with screenshots of philatelic, faleristic and numismatic materials.*

Keywords: *immunization, vaccinations, vaccination, children, philately, commemorative medals*

Introduction

In recent years, when the whole world has faced the realities of the COVID-19 coronavirus pandemic, the issue of immunization for both children and adults has again become relevant and vital. The period of the 19th and 20th centuries gave the world a coherent program and algorithm for carrying out the process, a convenient and understandable vaccination calendar. Unfortunately, the second half of the 20th century and the beginning of the 21st century were marked by a number of negative trends, fueled mainly by unscrupulous and irresponsible media, providing negative information about the harmfulness and harmfulness of childhood vaccinations.

In the press and on television, cases of complications and even deaths after a series of vaccinations were artificially and biasedly “inflated.” This has led to the fact that in many countries, parents began to refuse to vaccinate their children, citing fear of possible complications and negative consequences. These irresponsible and ill-considered actions led to gross violations and delays in vaccination schedules; in a number of countries, the incidence of measles and measles rubella began to increase among the part of the child population and youth who were not vaccinated on time.

A completely opposite picture is observed in a number of African and Asian countries, where vaccinations against many infectious diseases, incl. tropical and especially dangerous diseases, is massive and organized. The phenomenon of mass immunization and the process of organizing vaccinations is worthy of reflection in the means of collecting, primarily in world

philately, and in phaleristics - on commemorative medals dedicated to the process of immunization [1-7].

Aim of study

The purpose of the study is to show the importance and significance of reflecting the issue of the need for immunization in children and the high degree of reflection of the problem of vaccination in a variety of collectibles.

Material and methods

In carrying out this research work, we used the method of in-depth literary-critical analysis of available scientific sources of information on the issue under study, using reference books, encyclopedias, catalogs, specialized periodicals, Internet resources. All illustrative materials presented in the article are taken from the Internet, from various collection sites, with a strict indication of the sources of borrowing, in order to respect copyright.

Results and discussion

I would like to start my story by presenting philatelic materials from different countries, and different years of production, dedicated to the process of immunization, by injection, in children. These materials are shown in Fig. 1 [1-7].

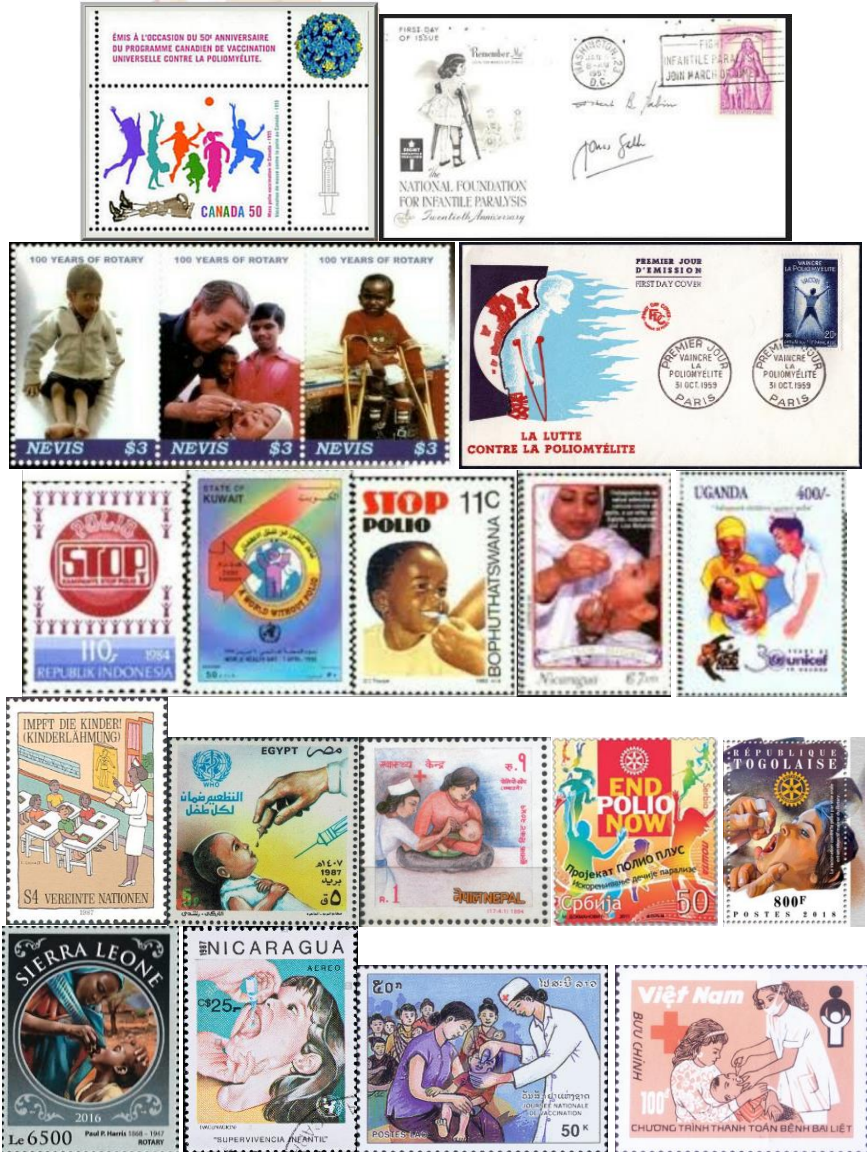
Figure. 1. Philatelic materials dedicated to immunization

The problem of prevention and treatment of polio has a long history. This disease has made millions of people across the globe unhappy and disabled over many centuries. And even today, polio claims thousands of its victims. Thanks to the research of many scientists in the world and, in particular, the practical developments of American scientists Joan Salk and Albert Sabin, a vaccine against polio and other dangerous infections was discovered and introduced into world practice, shown in Fig. 2 [1-7]. A very large amount of work in the purchase and delivery of the polio vaccine, as well as the organization of mass vaccinations in African and Asian countries, is carried out by such well-known humanitarian organizations as ROTARY and the world organization UNICEF, postage stamps about whose activities are also presented in Fig. 2. In the 20th and 21st centuries, in almost all countries of the world, mass immunization of the child population is carried out against this disease. The process of oral vaccination against polio, as reflected by philately means, is presented in Fig. 2 [1-7].

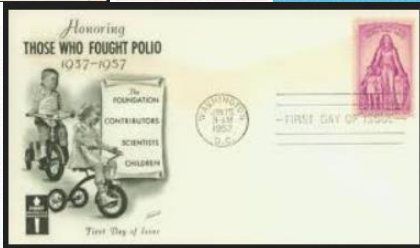
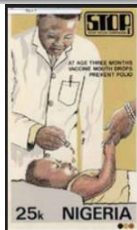
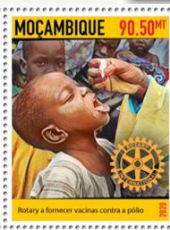
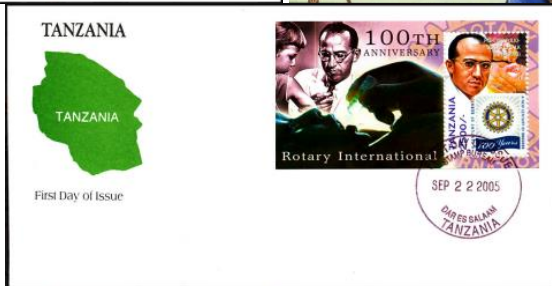
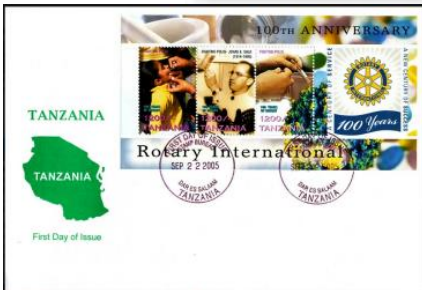

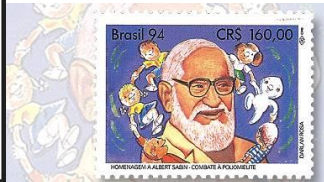
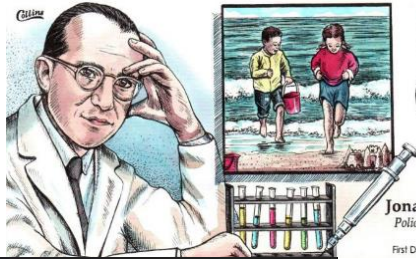
Figure 2. Vaccinations against polio, as reflected in philately funds

A large selection of philatelic materials presented in Fig. 3, tells the story of two great scientific researchers, the creators of the polio vaccine, doctors Joanes Salke (1914-1995) and Albert Sabin (1906-1993), and their epochal discovery in the field of medicine [1-7].

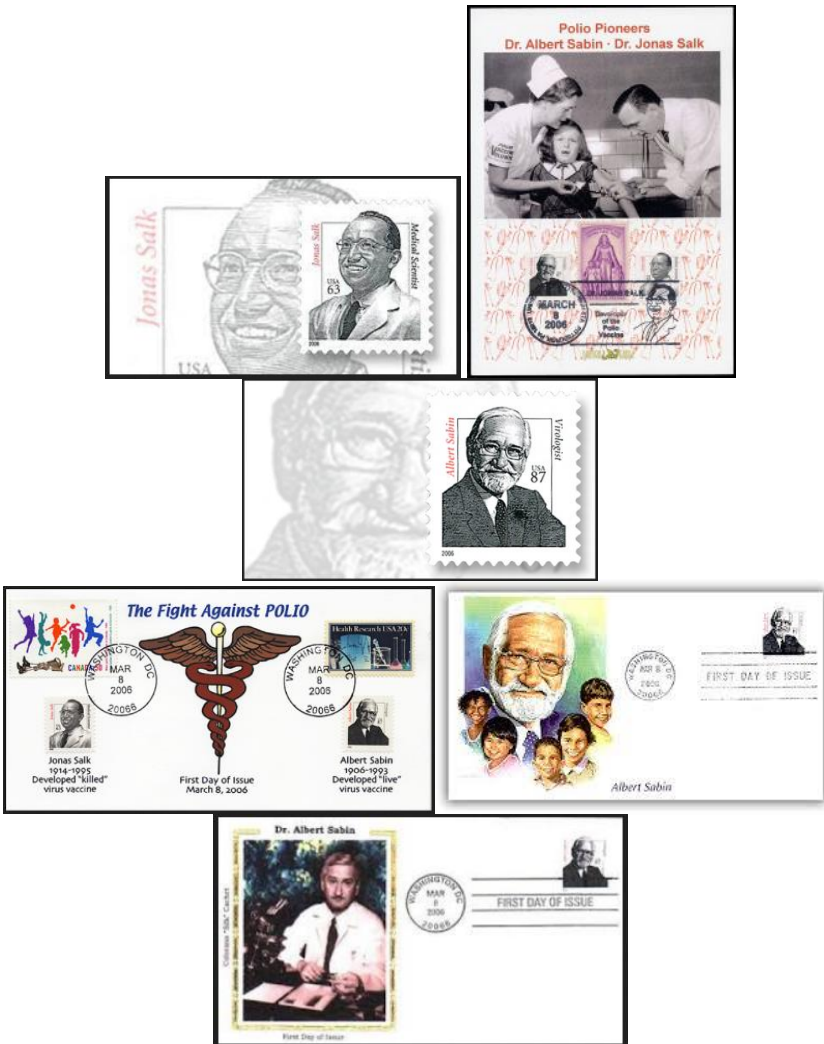

Figure 3. Dr. J. Salk and A. Sabin, reflecting the means of philately

In Fig. 4, shows a small selection of commemorative medals and a US badge dedicated to Joanas Salk and the polio vaccine [2, 4-7].

Figure 4. Commemorative medals and badge dedicated to Joanas Salk and the polio vaccine

In Fig. 5, presents a small philatelic selection (postage stamps, blocks and maximum cards) dedicated to measles, measles rubella and the fight against them, as well as the scientists who invented the measles rubella vaccine - Thomas Hux Weller (1915-2008) and John Franklin Enders (1897-1985), USA, Nobel laureate in medicine, in 1954 [2, 4-7].

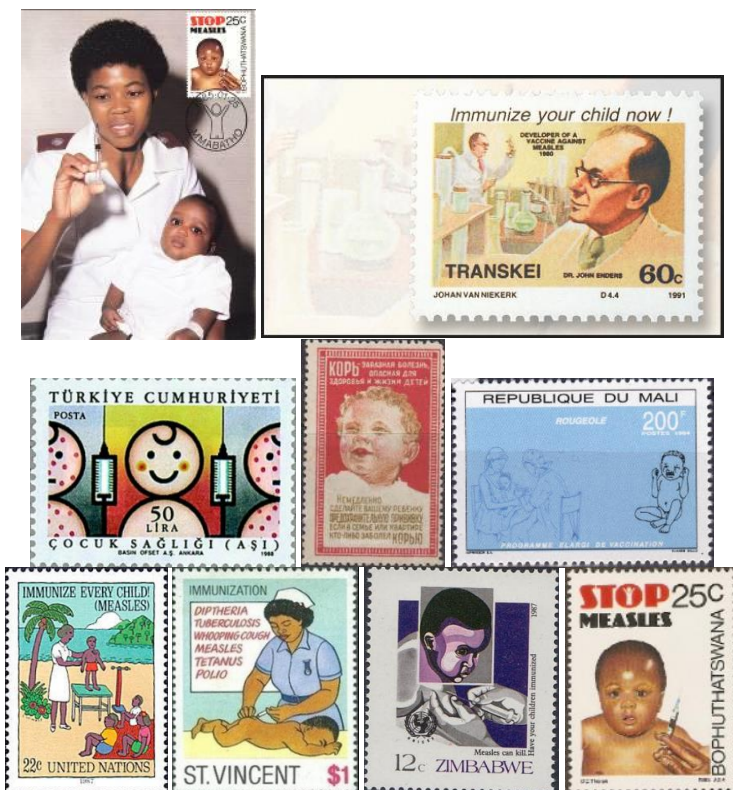

Figure 5. Measles and measles rubella as reflected in philately funds

Philatelic subjects presented in Fig. 6 (postage stamps, propaganda postcards, posters), talk about diphtheria and the fight against it. In these small artistic forms, a lot of information is given regarding the prevention of diphtheria, and the obligation of children to undergo preventive vaccinations against this terrible disease [2, 4-7]. Also, on postage stamps, portraits of scientists who worked on diphtheria, its prevention and treatment are presented - the Frenchman Gaston Ramon (1886-1963), the German scientist, Nobel Prize winner Emil von Behring (1854-1917) and the Japanese scientist Kitasato Shibasaburo (1853-1931), who developed the diphtheria vaccine [2, 4-7].

Figure 6. Diphtheria and its prevention as reflected in philatelic materials

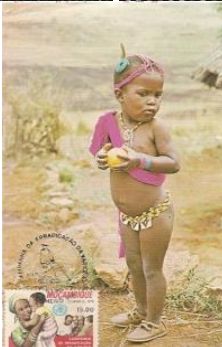
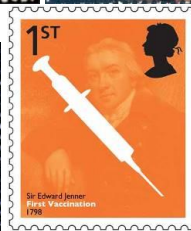
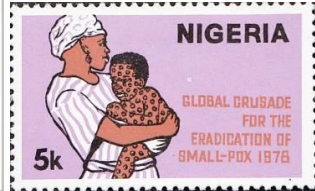
In Fig. 7, postage stamps dedicated to whooping cough are presented [2, 4-7].

Figure 7. Whooping cough reflected in philately

A large philatelic selection shown in Fig. 8, talks about the enormous victory of modern world medical science and all of humanity over smallpox, the “Black Death”, which has claimed, over many centuries, hundreds of millions of human lives around the world [2, 4-7]. And all this thanks to mass immunization of the population, incl. and children, for many decades, all over the world!

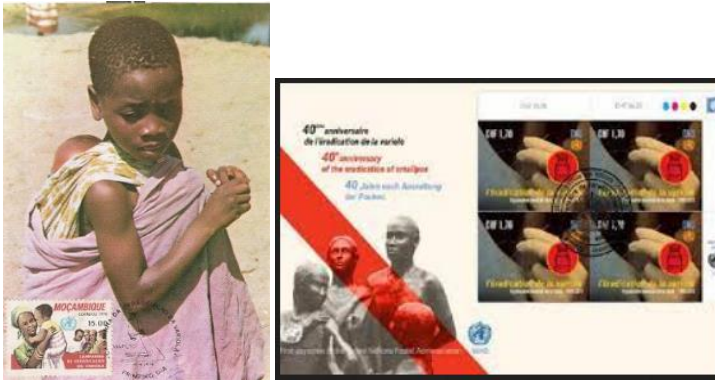

Figure 8. Victory over smallpox, as reflected in philately funds

The next large philatelic selection (postage stamps, envelopes, blocks, postcards and cardmaximums) represents the history of immunization of children against tuberculosis, the BCG vaccination and its authors - Calmette and Guerin [2, 4-7]. These materials are shown in Fig. 9.

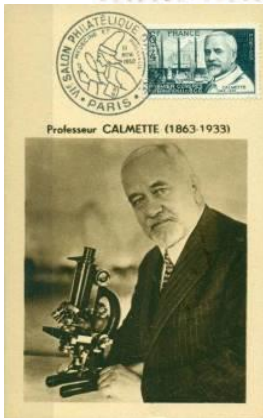

Figure 9. Philatelic materials dedicated to vaccinations against tuberculosis

УДК 617.3

Бугаевский Константин Анатольевич
кандидат медицинских наук, доцент на пенсии
(Новая Каховка, Украина)

**ДЕРМАТОЛОГИЯ: КОЖА ЧЕЛОВЕКА, В ОТРАЖЕНИИ ФАЛЕРИСТИКИ,
НА ТЕМАТИЧЕСКИХ ЗНАЧКАХ**

Аннотация. В статье представлены материалы, касающиеся отражению в средствах фалеристики, на тематических значках кожи человека, её строения и функции. Представлено значительное количество тематических значков - ...экземпляров, аверс которых, красочно украшен скриншотами рисунков, посвящёнными строению кожи человека.

Ключевые слова: кожа человека, анатомия, фалеристика, тематические значки.

Bugaevsky Konstantin Anatolievich
Candidate of Medical Sciences, retired associate professor
(New Kakhovka, Ukraine)

DERMATOLOGY: HUMAN SKIN, IN REFLECTION OF PHALERISTICS, ON THEMATIC BADGES

Annotation. The article presents materials related to the reflection in phaleristics, on thematic icons of human skin, its structure and function. A significant number of thematic badges are presented - 65 copies, the obverse of which is colorfully decorated with screenshots of drawings dedicated to the structure of human skin.

Keywords: human skin, anatomy, phaleristics, thematic badges.

Вступление

Изучение различного спектра вопросов, связанных с медициной и её историей, является всегда актуальным и востребованным процессом. Если попытаться совместить такие медицинские дисциплины, как анатомия и физиология, с таким направлением коллекционирования, как фалеристика (собираение наград, тематических значков и знаков, брошей), может получиться достаточно большая подборка коллекционных материалов. В частности, в данной авторской исследовательской статье, представлен ряд фалеристических материалов, тематически посвящённых дерматологии и коже, её придаткам, их строению и функционированию. При подготовке данной исследовательской статьи, автором не было обнаружено ничего из тематических статей, как в медицинских профессиональных изданиях, так и на сайтах коллекционеров-фалеристов, посвящённых коже. Её строению и функционированию. В связи с этим, можно смело считать, данную авторскую исследовательскую статью, эксклюзивной и первой, в этом направлении исследований.

Цель статьи

Целью данной исследовательской, авторской статьи, является презентация найденных коллекционных материалов исследования, тематически посвящённых как дерматологии, так и изображению кожи, её строения, и придатков кожи (волосы, сальные и потовые железы) в отражении фалеристики, на тематических значках.

Материалы и методы исследования

При написании данной, авторской исследовательской статьи, автором был использован метод литературно-критического анализа всех доступных источников информации, как отечественных, так и зарубежных. Наиболее активно были использованы ресурсы интернета, связанные с дерматологией и коллекционированием, в частности – фалеристикой. В результате проведённой, значительной поисковой работы, были отобраны подборки тематических значков (всего – 65 экземпляров), посвящённых дерматологии и коже человека. Все полученные иллюстративные изображения, были преобразованы, автором статьи, в скриншоты. При этом, все иллюстрации, в разделе «Список источников», имеет ссылки, на места их заимствования, в интернете, с целью соблюдения требований, относящихся к соблюдению авторских прав. Для ссылок, представленных в статьях.

Основная часть статьи

Начать свой рассказ о дерматологии и коже человека, в отражении фалеристики, хотелось бы, с представления подборки тематических значков (25 экземпляров), посвящённых такой медицинской дисциплине, как дерматология, и профессии врача-дерматолога. Так, на рис. 1, представлена эта подборка значков [1-10].

Рис. 1. Подборка тематических значков, посвящённых дерматологии

На следующем рис. 2, представлена, большая подборка тематических значков, посвящённая строению кожи человека и её придатков (волосы, сальные и потовые железы), в которой представлено 40 экземпляров этих значков, включая подборку значков, с изображением гистологии строения кожи и придатков [11-25].

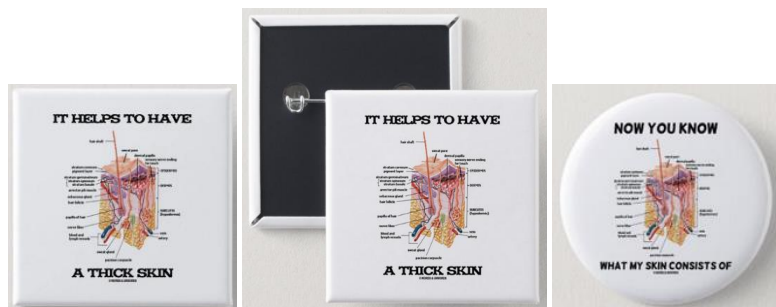

Рис. 2. Подборка тематических значков, с гистологическим и анатомическим изображением кожи человека

На этом, завершена исследовательская, авторская, тематическая статья, посвящённая отражению в фалеристике, на значках, анатомическому и гистологическому строению кожи человека. Автором готовятся материалы новых исследований, посвящённых строению разных органов и систем человека, в отражении фалеристики, на значках.

Выводы: 1. Автору данной статьи, удалось, достаточно полно, информативно и красочно, раскрыть цель статьи.

2. Представленные, в виде иллюстраций, скриншоты тематических значков, посвящённых анатомии и гистологии кожи человека, достаточно информативно и эксклюзивно, дополнили материалы данной статьи.

3. Такое средство коллекционирования, как фалеристика, может достаточно полно, информативно и красочно, использоваться при оформлении исследовательских статей, практически по любой медицинской дисциплине.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Amazon.com: Dermatologist - The SKIN Whisperer - Black Chevron – 2. Button Badge Reel - Dermatology" Pin for Sa URL: [https:// Redbubble](https://Redbubble) (date of the application 30.09.2023).
2. Dermatology Badges & Pins | Zazzle UK URL: <https://> (date of the application 30.09.2023).
3. Dermatology Badges & Pins URL: [https:// Zazzle UK](https://ZazzleUK) (date of the application 30.09.2023).
4. Skin Dermatology ID Badge | URL: [https:// Scrubs&Clogs](https://Scrubs&Clogs) – SCRUBS AND CLOGS (date of the application 30.09.2023).
5. Dermatologist Badge URL: [https:// Etsy](https://Etsy) (date of the application 30.09.2023).
6. Hanreshe Delicate Hair Follicle Dermatology Brooch Pins Medical Quality Lapel URL: [https:// Skin Badge](https://SkinBadge) (date of the application 30.09.2023).
7. Dermatology team unit, hospital wa URL: [https:// Redbubble](https://Redbubble) (date of the application 30.09.2023).

8. Dermatology, skin health. Beautiful Skin Starts Here Pin URL: <https://> By doctors-apparel (date of the application 30.09.2023).
9. It Helps To Have A Thick Skin (Anatomy Humour) URL: <https://> Badge (date of the application 30.09.2023).
10. Delicate Hair Follicle Der URL: <https://> Click.aliexpress.com (date of the application 30.09.2023).
11. Human Anatomy Skin Poster | Human Anatomy Skin Poster t-shirt Pin URL: <https://> By KARTICK DUTTA (date of the application 30.09.2023).
12. Human Skin Section Anatomy Pin URL: <https://> By EvasDreams (date of the application 30.09.2023).
13. Cells of Lymphatic Gland Histology URL: <https://> PinBy EvasDreams (date of the application 30.09.2023).
14. Sweat Gland with Merocrine and Apocrine Glands Pin URL: <https://> By EvasDreams (date of the application 30.09.2023).
15. Human Skin Section Anatomy Pin URL: <https://> By EvasDreams (date of the application 30.09.2023).
16. Hair Follicle Longitudinal Cross Section Pin URL: <https://> By EvasDreams (date of the application 30.09.2023).
17. Human Skin Section Anatomy Pin URL: <https://> By EvasDreams (date of the application 30.09.2023).
18. Human hair follicle in skin under the microscope Pin URL: <https://> By Zosimus (date of the application 30.09.2023).
19. Hair Follicle Bulb Section Anatomy Pin URL: <https://> By EvasDreams (date of the application 30.09.2023).
20. Human Skin Section Anatomy Pin URL: <https://> By EvasDreams (date of the application 30.09.2023).
21. Human Skin Layers Section Anatomy Pin URL: <https://> By EvasDreams (date of the application 30.09.2023).
22. Section of a human hair follicle in skin under the microscope Pin URL: <https://> By Zosimus (date of the application 30.09.2023).
23. Human hair follicle in skin under the microscope Pin URL: <https://> By Zosimus
24. Cross Section of Human Hair Pin URL: <https://> By erzebethh (date of the application 30.09.2023).
25. Cross Section of Arteries Supplying the Skin Pin URL: <https://> By EvasDreams (date of the application 30.09.2023).

УДК 617.3

Бугаевский Константин Анатольевич
кандидат медицинских наук, доцент на пенсии
(Новая Каховка, Украина)

**ГАСТРОЭНТЕРОЛОГИЯ: АНАТОМИЯ ОРГАНОВ ПИЩЕВАРИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ
ЧЕЛОВЕКА, В ОТРАЖЕНИИ ФАЛЕРИСТИКИ, НА ТЕМАТИЧЕСКИХ ЗНАЧКАХ**

Аннотация. В статье представлены материалы, касающиеся отражению в средствах фалеристики, на тематических значках органов пищеварительной системы и коллекционных материалов по гастроэнтерологии человека, её строения и функции. Представлено значительное количество тематических значков – 48 экземпляров, аверс которых, красочно украшен скриншотами рисунков, посвящёнными строению самым разным, органам пищеварительной системы человека.

Ключевые слова: гастро-энтерология, органы пищеварительной системы человека, анатомия, фалеристика, тематические значки.

Bugaevsky Konstantin Anatolievich
Candidate of Medical Sciences, retired associate professor
(New Kakhovka, Ukraine)

**GASTROENTEROLOGY: ANATOMY OF THE ORGANS OF THE HUMAN DIGESTIVE SYSTEM,
IN REFLECTION OF PHALERISTICS, ON THEMATIC BADGES**

Annotation. The article presents materials related to the reflection in the means of phaleristics, on thematic icons of the organs of the digestive system and collection materials on human gastroenterology, its structure and function. A significant number of thematic badges are presented - 48 copies, the obverse of which is colorfully decorated with screenshots of drawings dedicated to the structure of the most diverse organs of the human digestive system.

Keywords: gastroenterology, organs of the human digestive system, anatomy, phaleristics, thematic badges.

Вступление

Изучение различного спектра вопросов, связанных с медициной и её историей, является всегда актуальным и востребованным процессом. Если попытаться совместить такие медицинские дисциплины, как анатомия и физиология, с таким направлением коллекционирования, как фалеристика (собираение наград, тематических значков и знаков, брошей), может получиться достаточно большая подборка коллекционных материалов. В частности, в данной авторской исследовательской статье, представлен ряд фалеристических материалов, тематически посвящённых гастроэнтерологии и пищеварительной системе человек, их строению и функционированию. При подготовке данной исследовательской статьи, автором не было обнаружено ничего из тематических

статей, как в медицинских профессиональных изданиях, так и на сайтах коллекционеров-фалеристов, посвящённых гастроэнтерологии и органам пищеварительной системы человека, её строению и функционированию. В связи с этим, можно смело считать, данную авторскую исследовательскую статью, эксклюзивной и первой, в этом направлении исследований.

Цель статьи

Целью данной исследовательской, авторской статьи, является презентация найденных коллекционных материалов исследования, тематически посвящённых как гастроэнтерологии, так и изображению самых разных органов пищеварительной системы человек, их строения, в отражении фалеристики, на тематических значках.

Материалы и методы исследования

При написании данной, авторской исследовательской статьи, автором был использован метод литературно-критического анализа всех доступных источников информации, как отечественных, так и зарубежных. Наиболее активно были использованы ресурсы интернета, связанные с дерматологией и коллекционированием, в частности – фалеристикой. В результате проведённой, значительной поисковой работы, были отобраны подборки тематических значков (всего – 48 экземпляров), посвящённых гастроэнтерологии и органам пищеварительной системы человека. Все полученные иллюстративные изображения, были преобразованы, автором статьи, в скриншоты. При этом, все иллюстрации, в разделе «Список источников», имеет ссылки, на места их заимствования, в интернете, с целью соблюдения требований, относящихся к соблюдению авторских прав. Для ссылок, представленных в статьях.

Основная часть статьи

Начать свой рассказ о гастроэнтерологии и органах пищеварительной системы человека, в отражении фалеристики, хотелось бы, с представления подборки тематических значков (16 экземпляров), посвящённых такой медицинской дисциплине, как гастроэнтерология, и профессии врача-гастроэнтеролога. Так, на рис. 1, представлена эта подборка значков [1-8].

Рис. 1. Подборка тематических значков, посвящённых гастроэнтерологии

На следующем рис. 2, представлена, большая подборка тематических значков, посвящённая строению и анатомическому виду, пищеварительной системы человека, в которой представлено 32 экземпляров этих значков брошей, ювелирно изготовленных из разных металлов, в т.ч. и драгоценных (золота, серебра) и бронзы, зачастую, с использованием для художественного декорирования этих брошей, нескольких драгоценных камней [1-8]. Это изображения желудка, печени толстого и тонкого кишечника

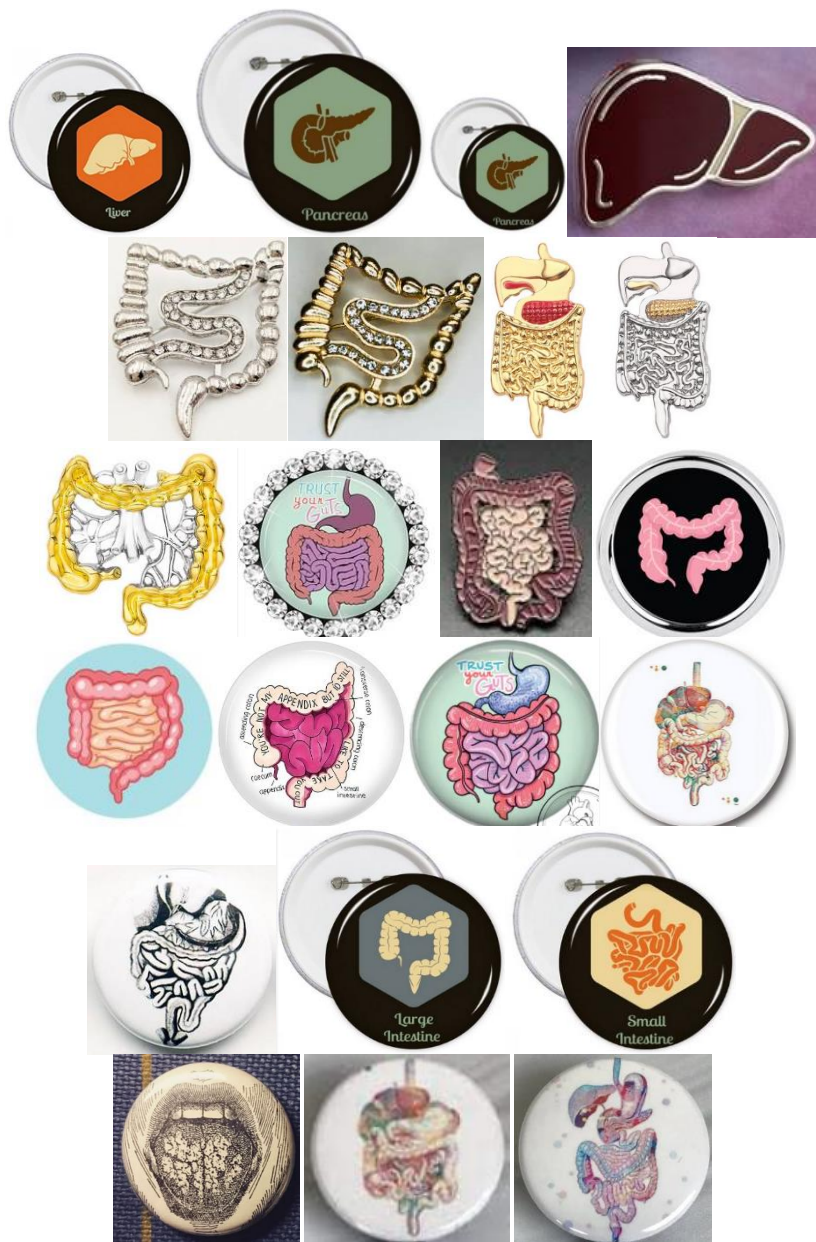

Рис. 2. Подборка тематических значков, с анатомическим изображением органов пищеварительной системы человека

На этом, завершена исследовательская, авторская, тематическая статья, посвящённая отражению в фалеристике, на значках, гастроэнтерологии, и анатомическому строению пищеварительной системы человека. Автором готовятся материалы новых исследований, посвящённых строению разных органов и систем человека, в отражении фалеристики, на значках.

Выводы: 1. Автору данной статьи, удалось, достаточно полно, информативно и красочно, раскрыть цель статьи.

2. Представленные, в виде иллюстраций, скриншоты тематических значков, посвящённых гастроэнтерологии, и анатомии пищеварительной системы человека, достаточно информативно и эксклюзивно, дополнили материалы данной статьи.

3. Такое средство коллекционирования, как фалеристика, может достаточно полно, информативно и красочно, использовано при оформлении исследовательских статей, практически по любой медицинской дисциплине.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Copy of Gastroenterologist" Pin for Sale by Sarahgranchell i URL: <https:// Redbubble> (date of the application 30.09.2023).
2. Dr. Vidya Sagar's Gastroenterology Liver & Endoscopy URL: <https:// Clinic in Secunderabad> (date of the application 30.09.2023).
3. Gastro Queen Badge Reel Gastro Nurse Badge Reel Gastro URL: <https:// Etsy> (date of the application 30.09.2023).
4. "Gastro Nurse Squad Gastroenterology Doctor" URL: <https:// Pin for Sale by odrito> (date of the application 30.09.2023).
5. Gastroenterology Buttons & Pins - No Minimum Quantity URL: <https:// Zazzle> (date of the application 30.09.2023).
6. "Gastro Squad (Gastroenterologist Gift)" Pin for Sale URL: <https:// by i-longmanshop> (date of the application 30.09.2023).
7. Gastroenterologist Pins and Buttons for Sale URL: <https:// Redbubble> (date of the application 30.09.2023).
8. Large Intestine Brooches | Badge Gastroenterology | Medical Brooches URL: <https:// Lapel> (date of the application 30.09.2023).

SECTION: PEDAGOGY

Kováčová Barbora
Faculty of Education KU,
Department of Special Education,
(Ružomberok, Slovakia)

MANAGING THE INFORMAL ENVIRONMENT FOR THE SCHOOLS INCLUSION

Abstract. *Managing the informal environment in school is one of the ways to develop the basic and specific needs of participants (staff and pupils) in the context of school inclusiveness. The paper evaluates specific attributes that were identified from 567 primary schools during 2019-2022.*

Keywords: *leisure, an individual with 'difference', leisure space, leisure services, interest groups, segregation, integration and association model, inclusion*

Introduction

The informal school environment refers to the learning environment outside traditional schools and classrooms. It is where learning takes place outside of standard teaching methods and structures. Informal school environments can be just as valuable as traditional education and offer various personal and professional development opportunities. Non-formal school settings include, for example, **museums and galleries**. Visiting them allows people to discover art, history, and culture outside the classroom. Many of these institutions are open for educational programming and guided tours. Libraries are not only places for reading but also centers for education and culture. They offer access to books, and online materials and organize various workshops and lectures. For example, the Slovak Pedagogical Library has rare collections of old dictionaries and pedagogical documentation, which are on exhibit on request.

Besides libraries, there are science centers and planetariums that provide opportunities for education in science, astronomy, and technology. People can participate in scientific experiments and observations. Various organizations offer informal courses and workshops on topics ranging from language learning to crafts and arts. Informal school settings are important for lifelong learning and allow people to develop interests and skills outside the traditional school curriculum. It is also a way for people to supplement their knowledge and skills to become competent and knowledgeable individuals.

Non-formal education and literary tourism

Non-formal education and literary tourism are two different fields that can intertwine and complement each other, especially in the context of cultural and literary enlightenment, not only for learners but also for cities and regions. An important role here is played by establishing interaction with local people. Conversations can provide deeper insights into the

literary traditions and history of a place. They can also offer reading recommendations and places to visit. Some places offer organized literary workshops and tours with a literary theme.

Literary tourism is a form of cultural travel that focuses on visiting places that are associated with literary works or authors. These places may include authors' homes, places where the plot of a literary work took place, museums devoted to literature, and other places. When traveling, it is advisable to read literature that relates to the places being visited and use it as a guide to better understand the historical and cultural context of the place. Attend literary festivals and events: Many cities and regions organize literary festivals where you can meet authors, listen to their lectures, and discuss literature.

Literary tourism can be a form of non-formal education, as people learn about the literature and culture of the places they visit and expand their knowledge outside school structures when they travel. It is a way of combining an interest in literature with travel and personal learning. There are many undiscovered places in Slovakia that offer non-formal education to students from abroad, as many famous personalities have worked here. Stanislav Benčíč and Larissa Kharitonova wrote their thesis "Literary Tourism and its Role in the Study of Culture (based on the material of the life and work of Dusan Makovitsky)" in the context of non-formal education.

Managing attendance in non-formal learning environments encompasses a variety of processes and practices that enable the effective organization, management, and evaluation of learning activities outside of traditional formal school settings. Informal learning can include workshops, seminars, courses, trainings, field trips, discussions, and many other activities that are often loosely organized and do not lead to a formal academic degree. The following basic aspects need to be considered in management (Table 1).

Table 1 Managing attendance in non-formal learning

Planning	Define goals	set clear goals for your informal learning activities. What do you want to achieve through these activities?
	Content Planning	Design content that will meet your objectives and the target group's needs.
Organization	Determine dates and locations	Select appropriate dates and locations for your learning activities.
	Secure resources	Determine what resources you will need to implement the activities, such as materials, instructors, and technical equipment.
Marketing and Promotion	Inform the target audience	Use a variety of communication channels to inform people about your informal learning activities and encourage their participation.
Implementation	Organize the activities	Ensure the smooth running of the learning activities, including registration of participants, provision of information, and technical support if needed
	Ensure evaluation	Collect feedback from participants to improve future activities.

Evaluation and assessment	Evaluate results	Compare results achieved with objectives and evaluate whether they were met.
	Evaluate the feedback	Analyse feedback from participants and consider what can be improved or changed in future activities.
Sustainability	Consider how you can maintain the durability of your informal learning activities and possibly expand them in the future.	

Managing visits to informal learning environments is an important process that helps to ensure the successful delivery of learning activities and the achievement of set objectives. It is also important to ensure that these activities are accessible and relevant to the target group of participants and that they support their personal and professional development.

The appearance of the inclusive trend must also be seen as an inevitable part of school management that must be dealt with. Inclusion is a trend that is supposed to bring innovation. Inclusion is seen as an innovative educational process where every pupil can receive a wholesome education both formal and informal. In relation to the informal environment (extracurricular activities), Lohynova (2010) argues that the principles are comparable to the formal environment. She does not consider the stubbornness or rigidity in the pedagogical approach to specific groups to be adequately resolved because the specificity of the group or individual is constantly emphasized (Magova, Homolova, 2019). The needs of this group can be categorized into basic and supplementary needs that are (or should be) part of management (Markowitz, 2006).

Digitalization in leisure planning

Digitalization is having a profound impact on the way we plan and spend our leisure time. With the development of technology and the availability of smartphones and the internet, many aspects of leisure have become digital and changed. There are several ways in which digitization is affecting leisure planning through apps. The number of apps and web platforms allows people to plan their leisure time. These apps allow people to create calendars, schedule events, manage to-do lists and event notifications.

Social media sites like Facebook, Instagram, and Twitter allow teachers and educators to share their free time plans with their students or pupils. Through these media, we have the opportunity to learn about events and happenings and get recommendations, feedback, and advice from other people. Technology has provided new opportunities for leisure planning. Digitization has enabled access to a variety of online educational resources and courses during the pandemic. However, there is a need to get students and learners away from digital media and into other spaces. However, digitization will allow to book tickets for planned outdoor and indoor events that can be accessed via GPS and map apps.

Online platforms allow people to find and connect with people who have similar interests, providing the opportunity to join communities or groups that deal with identical specific hobbies and interests. Cross-border collaboration allows peers of the same age group to meet in an attractive environment (e.g. a zoo).

The digitalization of leisure planning brings many benefits such as faster and more efficient planning, access to more information, and the ability to communicate and share experiences with others. However, with this advent comes new challenges such as the loss of

personal contact, on the other hand, it helps us to plan and ensure participation in the offline world.

Dangerous aspects of spending free time with digital media

Spending free time with digital media can bring many benefits, such as access to education, cultural experiences, and opportunities to communicate with friends and family. However, there are also potential dangers for children if this time is not properly monitored and regulated. Here are some of those dangers:

- **Physical inactivity:** Prolonged screen time can lead to physical inactivity and health problems such as obesity. Children should have a balanced lifestyle with plenty of exercise.

- **Loss of social skills:** Too much time spent on digital media can limit children's ability to develop personal relationships and social skills in real life.

- **Age-inappropriate content:** Not all digital media is suitable for children. There are inappropriate or overly violent games, pornography, or material promoting dangerous behavior.

- **Loss of learning time:** If children spend too much time online, they can suffer in school and in the development of their learning skills.

- **Addiction:** Some children can develop an addiction to digital media, which can have a negative impact on their mental and physical health.

- **Dangers on the Internet:** Children can be exposed to dangers on the Internet, such as cyberbullying, online predators or harmful content.

- **Impairment of sleep:** Long hours spent on digital media, especially in the evening, can affect the quality of children's sleep.

- **Lack of supervision:** Children need adult supervision and guidance to avoid dangerous situations and to keep their online activity healthy and safe.

It is therefore important for parents and carers to monitor the time children spend on digital media and ensure that this time is balanced with other activities such as sports, outdoor play, reading, and learning. It is also essential to educate children about how to protect themselves online and how to recognize dangerous situations.

The specifics of the automatization of business processes are based on breakthrough technologies of Industry 4.0, which should be taken into account not only during the statistical accounting of digital businesses but also in the organization of educational processes, which involves internal and external communications, and information processing. (Elena S. Petrenko, Stanislav Benčíč & Anna A. Koroleva, 2019)

It is therefore important for parents and carers to monitor the time children spend on digital media and ensure that this time is balanced with other activities such as sports, outdoor play, reading, and learning. It is also essential to educate children about how to protect themselves online and how to recognize dangerous situations.

The specifics of the automatization processes are based on breakthrough technologies of Industry 4.0, which should be considered not only during the statistical accounting and offer/sales processes but also in the organization of educational processes, which involves internal and external communications about needed information. (Elena S. Petrenko, Stanislav Benčíč & Anna A. Koroleva, 2019).

Identifying basic and specific needs in informal settings

In assessing the management of the school, we have focused on the management of the informal environment, which should also be saturated to the minimum extent that the formal environment is. Over three years, 567 primary schools were contacted. Only one staff member, usually the principal, vice-principal, or economist, completed the survey for each school). We targeted the identification of basic and specific needs that should be included in the planning, with an emphasis on two groups, namely, groups of teaching and non-teaching staff and groups of pupils of the school who are educated in the idea of inclusive education. The task of the respondents was to comment on each of the needs (basic and specific) and to assess the reality of management in favor of success (high rate of fulfillment when individually assessed for both groups considered) and failure (low rate of fulfillment individually assessed for each group. We consider the needs assessment to be quite significant also because these are benefits that the school offers to everyone who is and has become part of it.

Table 2 Managing basic needs in an informal school setting with an emphasis on staff

management of basic needs in relation to teaching and non-teaching staff (n=567)	Success Rate (the school is able to meet the given needs in relation to the staff)		Inefficiencies (the school is unable to meet the given needs in relation to the staff)	
	n _i	F _i	n _i	F _i
leisure	299	52,7	268	47,3
compensation	123	21,7	444	78,3
education	365	64,4	202	35,7
contemplation	128	22,6	439	77,4

Source: Kováčová (2022)

The research (Table 2) shows that the schools that participated in the research on the identification of basic needs in non-formal education do not have a correct management setup. Recreation and education needs (in terms of seasonal training, mobility) are saturated by almost every second school in the total set of schools (n=567), which we consider to be a rather low saturation if we are aiming at the trend of achieving school inclusiveness. This fact may also contribute to the low motivation towards the teaching profession. From this point of view, it is clear that a real integration of postgraduate education in the field of specific problems that school management encounters in everyday practice needs to be considered within management.

Table 3 Managing basic needs in informal school settings with an emphasis on the learner

Management of basic needs in relation to pupils (n=567)	Success Rate (the school is able to meet the given needs in relation to the pupils)		Inefficiencies (the school is unable to meet the needs in relation to the pupils)	
	n _i	F _i	n _i	F _i
leisure	354	62,4	213	37,6

compensation	495	87,3	72	12,7
education	389	68,6	178	31,4
contemplation	58	10,2	509	89,8

Source: Kováčová (2022)

The research (Table 3) shows that schools that participated in the research on identifying basic needs in non-formal education have better management setup to benefit the pupils of the school. Among the needs assessed, schools identified three that appropriately meet the needs for the benefit of pupils regardless of their disability, race, or religion. When assessing compensation, they had the opportunity to supplement the financial resources they reported as support from the state for inclusive education. Here, it should be considered that within the findings, those involved in the educational process are discriminated against to some extent from the aspect of non-formal education.

Table 4 Managing specific needs in informal school settings with emphasis on pupils

Management of specific needs in relation to pupils	Success Rate (the school is able to meet the given needs in relation to pupils)		Inefficiency (the school is unable to meet the needs in relation to pupils)	
	n_i	F_i	n_i	F_i
equality and fairness to the opportunity to participate	352	62,1	215	37,9
volunteering and engagement	412	72,7	155	27,8
enculturation	368	65	199	35

Source: Kováčová, (2022)

The tables show the highest saturation in the item volunteering (72.7%), which is perceived by schools in different ways, with the most resonant volunteering being involvement in seasonal and/or sales events. Under participation, equality and equal opportunity (62.1%) to use informal space resonated quite frequently among respondents based on the principle of equal rights and opportunities between specific groups, or mutually between all involved. Giving opportunities for voluntary leisure activities can also be achieved by changing the perspective on inclusion in formal spaces.

Table 5 Managing specific needs in informal school settings with a focus on the staff.

Management of specific needs in relation to teaching and non-teaching staff (n=567)	Success Rate (the school is able to satisfy the given needs in relation to teaching and non-teaching staff)		Inefficiency (the school is unable to meet the given needs in relation to teaching and non-teaching staff)	
	n_i	F_i	n_i	F_i
Equality and equality of opportunity to participate	357	63	210	37

volunteering and engagement	169	29,8	398	70,2
enculturation	412	72,7	155	27,3

Source: Kováčová (2022)

The dominant factors in developing specific needs in the informal space in favor of school inclusiveness are the perception of equality, accessibility, participation of all concerned parties, openness, and support. We provide some comments on each factor that are useful for strengthening school management in favor of informal space in the school. The first factor is the perception of equality in the non-formal education space with the context of good practice is a complex issue compared to how it is currently presented. It can be debated whether indeed equality is a real existing value in the non-formal space. The second factor is barriers (in the sense of information provision within school management). This is the inadequate (or insufficient?) permeability of information to enable all individuals to participate in the informal space. The barrier of intrinsic nature is also represented by prejudices or views about the fact that other specific groups with comparable problems (think exclusively segregated conditions) are more suitable conditions for a minority group. In the given context, one can also speak of the so-called internal barriers of the participants themselves, in the form of distrust in their own strengths, and unwillingness to fight against emerging obstacles, whether imaginary or material. The third factor is the participation of all concerned parties plays a key role in the success of the integration process in the leisure space. The forms of participation of the concerned parties in the leisure space take the form of consultation, consent, and consensus.

The enrichment of the informal environment is to take place in the form of systematic planning, e.g. the steps and phases outlined in the text can contribute to significant progress in the field. The first phase is the definition of the focus - i.e. the scope and coverage of the units of interest and the resulting conditions e.g. Which conditions must be met? Which issues are to be addressed in terms of integration efforts in the leisure space? At the same time, a description of the situation or issues in terms of empirical indicators is also needed. What is the current state of play in terms of the provision of leisure facilities for the population concerned? What is the state of the concerned environment - the integrativeness (readiness) of the organizations to admit the concerned population to the interest units? The second phase is an assessment of the chances and risks with respect to the affected environment (leisure space) and the population groups that will be affected by the intention. All planning carries certain chances and risks that need to be named and brought to concrete snapshots in a practical context. The chances and risks in the context of the participation of all affected parties can be assessed by assessing the information and data available for the region or area in which the organization provides a leisure service. Not only the leisure providers but also the participants themselves and their legal guardians can participate in the summative mini-evaluation. The analytical activity in question usually takes the form of a seminar for the general and professional public. Comprehensive maxi-evaluation is already based on explicitly collected and anchored data based on: studies from the professional literature (review of specific national or regional studies), targeted analyses of leisure opportunities, and other data obtained through observation of social behavior.

Conclusion

Management itself plays an important role here since as Dravecky (2011) argues, it serves to achieve the school's goals by guiding the transformation of inputs - resources - into desired outputs. Managing the informal space means providing a space that will be understood as communicative, conducive to action, and, above all, conducive to opportunities for social inclusion for all involved. Based on the school's leadership, it should be a space in which the efforts of the participants and society are supported in providing equal chances and opportunities for quality and meaningful non-formal learning in synergy with the saturation of needs, with an emphasis not only on the learner but also on the staff member.

Being in an informal setting has an impact on social inclusion, which is important in society and has many aspects that affect the lives of individuals and communities. It is a process that ensures that people have access to the basic opportunities, services, and resources they need to become full members of society. An important dimension is the perception and reality in relation to equality and equity: Social inclusion helps to combat inequalities and discrimination by ensuring that all people have equal access to opportunities and resources. Inclusion contributes to creating a fairer society while improving living conditions. Last but not least, access to basic needs such as education, healthcare, income, and access to housing is important. Such factors have a direct impact on the quality of life of individuals.

Social inclusion helps to combat social exclusion by promoting the integration and participation of all members of society, including those who are at risk of social exclusion, such as the homeless, single people, people with disabilities, and others. At the same time, it strengthens social cohesion: social inclusion strengthens the bonds between individuals and communities, which contributes to social cohesion and stability. These processes promote economic growth. If people have equal access to opportunities and education, this can promote a community's economic growth by increasing labor force potential and productivity.

Social inclusion is important for the mental health of individuals because feeling connected and involved can help prevent isolation and depression. Social inclusion can help reduce tensions and conflicts between different groups in society by promoting mutual understanding and tolerance.

The importance of social inclusion is crucial to society because it contributes to creating a fairer, more harmonious, and more prosperous society in which every individual feels valued and respected.

REFERENCES:

1. BENČIČ, S., KHARITONOVA, L. 2021 Literary tourism and its role in the study of culture (based on the material of the life and work of Dusan Makovitsky) In: Vestnik Karagandinskogo universiteta, Philology Series. – Karaganda (Kazachstan): Izdatel'stvo Karagandinskogo gosudarstvennogo universiteta im. E. A. Buketova. – ISSN 2518-198X. – ISSN 2663-5127. č. 3 (2021), s. 102-110. DOI 10.31489/2021Ph3/102-110
2. DANEK, J. 2019. Pedagogical practice - position, contribution and importance in the process of preparing of future teachers In: Slavonic Pedagogical Studies Journal: the Scientific

- Educational Journal. – Nitra: Slovenská Vzdělávacia a Obstarávacia. – ISSN 1339-8660. – ISSN (online) 1339-9055. – 8 /1 (2019)
3. DRAVECKÝ, J. 2011. Školský manažment (texts for students). Ružomberok: Katolícka univerzita (unpublished).
 4. HAJDUK, Ľ. 2020 Marketing Communication – Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2020. ISBN 978-80-89453-70-2
 5. KLASTOVA PAPPOVA, P. 2023. Psychological first aid in difficult times: recognizing meaning when nothing makes sense = Psychologische erste Hilfe in schwierigen Zeiten: Sinn erkennen wenn nichts Sinn ergibt In: Existenzanalyse- internationale Zeitschrift für Psychotherapie, Beratung und Coaching. Vienna: GLE International. – ISSN 1024-7033. – ISSN (online) 2409-7306. – 40 / 1 (2023), p. 36-43
 6. LOHYNOVÁ, N. 2010. Výchova dieťaťa s postihnutím, narušením, ohrozením ve voľnom čase In Lechta, V. (ed.) Základy inkluzívnej pedagogiky. Praha: Portál 2010.
 7. MAGOVÁ, M.; HOMOLOVÁ, T. 2019. Kompetenčný profil a hodnotenie pedagogického zamestnanca školy (1.). In Manažment školy v praxi. Bratislava: Wolters Kluwer. ISSN 1336-9849. Roč. 14, č. 5 (2019), s. 2-5.
 8. MALIŇÁKOVÁ, P. 2022. Fenomén inkluzie v modernej spoločnosti. In Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku. VERBUM - vydavateľstvo KU. ISSN 1336-2232. Roč. 21, č. 2 (2022), s. 7-17. DOI 10.54937/ssf/2022.21.2.7-17.
 9. MARKOWETZ, R. 2006. Menschen mit geistiger Behinderung zwischen Stigmatisierung und Integration – Behindertensoziologische Aspekte der These „Entstigmatisierung durch Integration“. In WÜLLENWEBER, THEUNISSEN, G., MÜHL, H. (Hrsg.), Pädagogik bei geistigen Behinderungen. Ein Handbuch für Studium und Praxis. Stuttgart (Kohlhammer), 2006. p. 142-159.
 10. PETRENKO, E., BENČIČ, S., KOROLEVA, A. 2019 Digital business in the cyber economy: The organization of production and distribution based on the breakthrough technologies of industry. In: Contributions to Economics. Switzerland: Springer Nature. – ISSN 1431-1933. – 2019, s. 11-17 DOI 10.1007/978-3-030-31566-5_2.

UDC 378.14

**Nepsha Oleksandr, Hryshko Svitlana, Prokhorova Larysa,
Levada Olga, Zavyalova Tetiana
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
(Zaporizhzhia, Ukraine)**

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF
ENVIRONMENTAL KNOWLEDGE IN FUTURE GEOGRAPHY TEACHERS**

Abstract. *The need of the school for new pedagogical staff capable of active and creative search in the direction of students' environmental education actualises the problems related to the preparation of geography teachers for the realisation of the environmental and educational potential of this discipline at school.*

Key words: *school geography course, psychological and pedagogical conditions, future geography teachers, school geography course, environmental titles, environmental education.*

The aggravation of global problems of modern civilisation is causing society to pay more and more attention to the formation of environmental knowledge among the younger generation. Humanity increasingly needs to reconstruct the system of value orientations and activate all moral potential to reveal the value of nature, which is fundamental to human existence.

The result of the development of environmental knowledge is the formation of environmentally appropriate ways of behaviour and activities of students aimed at preserving nature. An important role in this process belongs to the teacher, who creates a system for the formation and preservation of environmental knowledge, morality, and the transfer of all the accumulated environmental experience to future generations and all those people who are able to take responsibility for the future of the global civilisation.

The need of schools for new pedagogical staff capable of active and creative search in the direction of students' environmental education actualises the problems related to the preparation of geography teachers for the realisation of the environmental and educational potential of this discipline at school [1-4].

In our opinion, the development of environmental knowledge as a complex personal formation is formed by the state of the inner world of a personality - emotional and sensual, intellectual, volitional spheres and is expressed in the corresponding skills and abilities.

Psychological and pedagogical conditions are the basis of learning; a teacher who possesses them can skilfully teach students, encourage them to search for new knowledge and sources of information on their own. The cognitive capabilities of students are on the verge of transition from childhood to the formation of adult thinking. Therefore, it is very important to take into account the psychological and pedagogical characteristics of each student, his or her ability to use all skills and abilities in learning. Interaction between the teacher and students is carried out in the process of perception and mastering of educational information, in the formation of thinking, memory, and the ability to imagine the phenomena and processes in

question. A teacher who is able to successfully understand the peculiarities of these processes and uses this knowledge holds the key to successfully reaching the opening of the path called "environmental knowledge" [5, 6].

Based on the analysis of scientific and pedagogical literature [1-14], we have identified the following main pedagogical conditions for the formation of future geography teachers' readiness to develop students' environmental knowledge:

Purposeful design of the information and environmental educational environment in a higher education institution. Summarising the available scientific definitions of the concept of "educational environment", we can state that most scholars consider the educational environment as a multilevel system of conditions (circumstances, factors, opportunities) that provides optimal parameters of the educational activity of a particular educational subject in all aspects - target, content, procedural, effective, resource. One of the prerequisites for the successful implementation of the modernisation of education at the present stage is the formation of a unified information educational environment at all levels with their integration. The creation of a unified information educational environment in each educational institution is of paramount importance in this process. The creation of such an environment contributes to the development of educational, pedagogical, managerial and service activities of an educational institution, where information and communication technologies play a leading role, allowing to improve the quality and accessibility of the educational process. It is the teacher who decides how, to what extent and for what purposes information and communication technologies can be used in the educational process. That is, the teacher is one of the most active participants in the creation of a single information and educational space of the educational institution.

Ensuring the motivational and value-based attitude of future geography teachers to professional activities aimed at forming students' environmental knowledge. The application of this condition implies a clear understanding of the future geography teacher's motivation for his/her own environmental and professional activities.

We believe that the focus on active cognitive activity, creative initiative and self-organisation are important in the formation of the future geography teacher's professional readiness. Such orientation will directly depend on his/her value orientations, and, above all, on the awareness of ecology as one of the foundations of the development of society and the individual. The entire educational process is imbued with the idea of perceiving the environment as a value and nature as a beautiful creation. As future geography teachers become aware of this idea, they develop their intellectual feelings, i.e. emotional attitude to the process of cognition, and aesthetic feelings that enhance intellectual feelings, manifesting themselves in the very experience of joy when perceiving the beauty of nature. In the educational process, geography students also acquire moral values that form the basis of a culture of environmentally responsible behaviour.

The third pedagogical condition - greening the content of education on the basis of interdisciplinary integration - involves structuring, supplementing and thematic updating of the content of specialised disciplines that have a high potential for the formation of environmental knowledge. Structuring the content of specialised disciplines involves the inclusion of pro-environmental tasks in students' research and creative activities to form environmental

awareness and environmental competence. To develop ecological concepts and a new attitude to nature, as well as new strategies and technologies for interacting with nature, the content of the curricula of a number of professional disciplines should be improved.

The basic components of a student's environmental knowledge include: the concept of the biosphere and biocenosis; the cycle of matter, energy and information; the Earth in the solar system and in space; the human-society-biosphere-space system, direct and feedback relationships; basic concepts, terms and laws of ecology; the main types of regional problems; the basics of environmental economics; environmental audit and control; the basics of environmental law; the basics of environmental ethics and culture; the basics of environmental management.

In the course of studying such disciplines of the physical and geographical cycle as Geology with practical training, Earth Science with practical training and coursework, Soil Geography with the basics of soil science, Physical Geography of Ukraine, Geography of Continents and Oceans, the problems of protecting the Earth's subsoil are considered, soils, atmosphere, flora and fauna, rational use of water resources, protection of small rivers and reservoirs, rational use, protection and reproduction of plants, reasons for the decline in the number of rare species, the role of people and public organisations in nature conservation. As a result of studying these disciplines, future geography teachers develop the following skills: to have a positive attitude to the environment, to protect and restore nature, to model environmental protection measures and to carry them out with future students [7, 10, 12].

In the content of the discipline "Methods of teaching geography", attention should be paid to fostering in students a love of the Motherland and the environment - this is possible if each topic is taught with an environmental focus and the importance of protecting any element of nature is emphasised; and the use of personality-based learning with an environmental focus in school practice.

The formation of such a component of environmental knowledge as ecological outlook in future geography teachers is greatly influenced by the combination of their academic work with scientific work, their involvement in research activities in clubs, problem groups, and research laboratories.

Based on the results of their research work, students make presentations at research defences, reporting sessions (summarising the results of their internships), scientific and practical conferences, scientific and methodological seminars, symposia, student research competitions, and Olympiads, and prepare publications in scientific and periodicals. They also develop scenarios for video films, celebrations, edit videos and reports, prepare presentations, articles, reports in newspaper columns, make thematic albums, newspapers, photo reports, etc.

Participation in these types of educational and research activities demonstrates a high level of environmental knowledge among students and confirms the fact that students are guided by positive motives and attitudes. They are characterised by a moral and value-based attitude to various types of environmental activities.

Mastering the methods and technologies of organising environmental work at school and beyond.

Effective organisation of environmental work is impossible without knowledge of its technological aspects. There are three levels of implementation of environmental activities or specification of the subjects to which the activities are directed:

First (local) - the level of individual enterprises, institutions and organisations, as well as households, the minimum level at which it makes sense to consider and implement environmental activities;

The second (territorial or sectoral) level considers enlarged associations of enterprises, institutions, organisations or households. Depending on the goals and objectives of their environmental activities, such associations can be distinguished by sectoral, territorial or functional characteristics;

The third (state) level provides for the functioning of the environmental protection system at the state or public level.

Environmental protection technologies are a set of technological, technical and organisational measures aimed at reducing or completely eliminating anthropogenic pollution of the biosphere.

Introduction of interactive interaction in the teacher-student-teacher-student-nature format to improve students' practical skills. It should be noted that the category of "interaction" covers all types of social processes and human activity (work, cognition, communication, upbringing, education, etc.), indicating the interconnections of social phenomena both at the level of society as a whole and at the level of functioning of its individual groups and individuals. During pedagogical interaction, there is an exchange of information, cognition of the student's personality, student and self-knowledge, implementation of educational influences, creation of optimal conditions for the development of student learning motivation and ensuring the creative nature of their learning activities.

Therefore, according to this pedagogical condition, we have to involve geography students in practical activities to improve the environment in the process of laboratory and practical classes, field and pedagogical practice, tourism and local history work; active application of students' knowledge of environmental and local history during observations and independent research of the ecological state of a particular area [14,15].

Thus, the above psychological and pedagogical conditions cover the essential factors that can influence the professional qualities of a future geography teacher related to the organisation and conduct of environmental work in a secondary school. These conditions are designed to contribute to the effective solution of one of the main tasks of preparing a future geography teacher for environmental work in a secondary school.

REFERENCES:

1. Nepsha O.V., Zav'yalova T.V. Willingness of future teachers for ecological education of student youth in modern conditions. Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka. 2020. № 51. P. 13–14.
2. Prokhorova L., Nepsha O., Hryshko S., Zavalova T., Ivanova V. Readiness of future geography teachers for environmental education in secondary schools. Modern education, training and upbringing: collective monograph / Abdullayev A., Rebar I., etc. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2021. pp. 34–38.

3. Прохорова Л.А., Гришко С.В., Непша О.В., Зав'ялова Т.В. Педагогічні умови формування екологічної культури майбутніх учителів географії під час вивчення дисциплін професійного циклу. Інноваційна педагогіка. Вип. 34. Т.2. С. 181–186.
4. Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Готовність майбутніх вчителів географії до екологічного виховання учнівської молоді у сучасній загальноосвітній школі. Екологія – філософія існування людства: зб. наук. пр. Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2018. С. 96-100.
5. Гончарук В.В. Формування екологічної культури майбутніх учителів природничих спеціальностей у процесі професійної підготовки. Дисертація на здобуття наукового ступеня к.пед.н., спец.: 13.00.04. Хмельницький, 2019. 296 с.
6. Люленко С. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2012. Вип. 4. С. 218-224.
7. Гришко С.В., Прохорова Л.А., Непша О.В., Зав'ялова Т.В. Формування екологічної культури майбутніх учителів географії під час вивчення курсів «Географія материків і океанів» та «Фізична географія України» в закладі вищої освіти. Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2023. № 4(10) 2023. С. 424-436.
8. Совгіра, С. В. Теоретико-методичні основи формування екологічного світогляду майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах. Автореф. дис. д-ра пед. Наук, спец.: 13.00.04. Луганськ, 2009. 45 С.
9. Донченко Л.М., Зав'ялова Т.В. Формування педагогічних умінь студентів природничо-географічних факультетів з екологічного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах. Наукове сьогодення: теоретико-прикладні дослідження та перспективи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 17 травня 2019 року. Мелітополь: Вид-во МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2019. С. 8-14.
10. Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Екологічне виховання при вивченні дисципліни «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства». Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. матеріалів VI Міжнарод. наук. практи. інтернетконф., 25 жовтня 2016 р. Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 6. С. 13–15.
11. Левада О.М., Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В. Мотиваційно-ціннісний механізм го формування готовності майбутніх учителів географії до розвитку природоохоронних знань учнів загальноосвітніх шкіл. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Українська освіта: аксіологія європейського вибору» для студентів, здобувачів, молодих учених, аспірантів, докторантів, дослідників, викладачів, представників громадянського суспільства м. Київ, 21–22 жовтня 2021 року. Київ, 2021. С. 253-260.
12. Hryshko S., Prokhorova L. Formation of ecological thinking and ecological outlook of students-geographers while studying the course «Physical geography of continents and oceans». Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka. 2020. № 51. P. 10–12.
13. Nepsha O.V, Hryshko S.V., Prokhorova L.A. Modern aspects of science. Environmental skills as a component of the ecological culture of the future teacher of geography/ Moderni

- aspekty vědy: X. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2021. S. 291-299.
14. Дудка І.Г., Носаченко В.М. Особливості практичної підготовки майбутнього вчителя географії до екологічної діяльності. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки. Вип. 11. 2019. С. 130–136. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-11-17>.
 15. Тімець, О. В. Підготовка майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями. Автореф. дис. канд. пед. наук, спец.: 13.00.04. Київ, 2021. 23 с.

SECTION: PHILOLOGY AND LINGUISTICS

Ziyotov Farrux Saodilla O'g'li
Qarshi shahar 18-son "Nurli maskan" maktab internati o'qituvchisi
(Qarshi, O'zbekiston)

SHE'R TUZILISHI VA BADIY XUSUSIYATLARI

She'r tuzilishi – she'riy nutqning davomiyligi, ritmi va musiqiyligini uyushtiradigan usul; adabiy-badiiy vosita. Nazm vositasidagi nutq, ya'ni she'riy nutq nasriy nutqdan She'r tuzilishi qonuniyatlariga ko'ra va shu qonun-qoidalarga qat'iy amal qilinishi bilan farqlanadi. She'r tuzilishi aslida o'ziga xos murakkab tizimni tashkil etadi. Chunki she'rning yaratilishida juda ko'plab g'oyaviy va badiiy unsurlar ishtirok etadi. Jumladan, mavzu, g'oya, band, naqarot, ritm, vazn, qofiya, intonatsiya, pauza, urg'u, poetik timsollar, fonetik usullar, badiiy san'atlar, syujet, timsol, kompozitsiya, konflikt va boshqalar unsurlarning aniq, yagona bir tizimga birikuvidan she'r paydo bo'ladi. She'r tuzilishidagi mazkur jihatlarni shartli ravishda 2 guruhga ajratish mumkin: mazmunga oid unsurlar va shaklga oid unsurlar.

She'r to'qimasida bu unsurlar bir-biriga chambarchas bog'liq va ularni sira bir-biridan ajratib bo'lmaydi. She'rda bir unsur ikkinchisiga, ayni damda, ikkinchisi birinchisiga o'tib turishi, ba'zi hollarda esa bir unsur ham mazmun, ham shakl vazifasini o'tashi mumkin (mas, timsol). She'rda mazmun va shakl bir butun holda voqe' bo'ladi. She'rda mazmun va shakl mutanosibli haqida Alisher Navoiy shunday yozgan: Nazmda ham asl anga ma'ni durur, Bo'lsun aning surati har ne durur. Nazmki ma'ni anga marg'ub emas, Ahli maoni qoshida xo'b emas. Nazmki ham surat erur xush anga, Zimnida ma'ni dag'i dilkash anga. ("Hayrat ul abror") She'r tuzilishida, asosan, 5 shakliy unsur ishtirok etadi, bular: vazn, qofiya, band, takrir va tajnis Bu jihatlar nasrda ham uchrashi mumkin. Biroq ular nasrda muntazam ravishda mavjud emas. Vazn – she'r o'lchovi yoki me'yorini bildiradi. U she'riy nutqni nasriy nutqdan ajratib turuvchi asosiy unsurlardandir.

Vazn ba'zan saj'da va aruzning bahri ta'vil shaklida ham uchrashi mumkin. Qofiya esa ohangdosh so'zlarni she'r misra (bayt, band) larida tizimli bo'lib kelishidir. U asarlarda ham qo'llanadi. Band – she'rning alohida qofiyalanish tartibiga ega ritmik bo'lagi. U qofiya va intonatsiya bilan birikkan misralarning muayyan tartib asosida takrorlanishidir. Vazn va bandni tildan ajralgan holda, turli jadvallar va belgilar bilan ham ko'rsatish mumkin. Ammo qofiya, takrir (so'z takrori) va tajnis (jinsdosh so'zlar) til materialidagina ko'rinadi. She'r tuzilishi taraqqiyotida uning milliy va baynalmilal tomonlari ko'zga tashlanadi. Milliy tomoni milliy til tabiatiga suyanganligida ko'rinadi. Masalan, qofiya milliy til bilan bog'liq milliy unsur bo'lib, uning ifodalanishida yaqqol namoyon bo'ladi. Tarixan xalqlarning o'zaro bir-birlariga yaqinlashishlari natijasida turli xalqlarning she'r tuzilishi ham o'zaro yaqinlashadi.

Masalan, o'zaro yaqin milliy til guruhlarida She'r tuzilishi bir-biridan keskin farq qilmaydi (masalan, turkiy xalqlar). She'r tuzilishining baynalmilal tomoni esa takomillashuv yo'li

bilan taraqqiyot etib, shakl o'zgarishi tarzida sekin-asta o'zgarib borgan. She'r tuzilishi unsurlari turli millatlar uchun mushtarak bo'lishi ham mumkin (masalan, barmoq va aruz aksar turkiy xalqlarda ishlatib kelinadi; band ham ko'plab xalqlar she'r tuzilishi uchun baynalmilal hodisa; sonet yoki g'azal jahonning ko'pgina xalqlari she'riyatida qo'llangan va qo'llanmoqda). She'r tuzilishi tarixiy taraqqiyot, davr uslubi va madaniy adabiy an'analar bilan uzviy aloqada yashaydi. Bir she'r tuzilishida turli she'r tizimlarining imkoniyatlari mavjud bo'lishi va ular tarixiy taraqqiyot natijasida birin-ketin ro'yobga chiqishi mumkin.

Har qanday she'r tuzilishidagi vazn asosida bo'g'in turadi. Biroq she'r tizimlarining xarakteri bo'g'inning qaysi xususiyatiga tayanishiga bog'liq. Sillabik tizim, shu jumladan, o'zbek barmoq tizimi bo'g'inlarning soniga, tonik tizim urg'usiga, sillabiktonik tizim esa bo'g'inning urg'uli va urg'usizligiga tayanadi, aruz esa bo'g'inning cho'ziq qisqaligiga qaraydi. O'zbek she'r tuzilishi tarixida quyidagi holatlar nazarda tutilishi she'rshunoslar tomonidan ta'kidlanadi:

1) turkiy xalqlar, xususan, o'zbek she'r tuzilishining "folklor tipi" davri. Bunda sintaktik paralelizmga tayanilgan. Misralar dastlab bo'g'in soni jihatidan teng bo'lmagan, ularni she'riy alliteratsiya, tovush usullari va so'z takrori uyushtirgan, qofiyalar bilan so'z takrorlari aralash holda misra ichida joylashgan (qofiyaning misra oxiriga chiqishi keyingi davrlarga xos hodisadir). Buni o'ziga xos barmoq she'r tizimi davri, deyish ham mumkin).

2) aruz vazniga asoslangan she'r tuzilishi davri. Aruz arab xalq og'zaki ijodi negizida 8-asrda shakllangan va islom dinining yoyilishi bilan avval Eronga, keyin O'rta Osiyo xalqlari, xususan, o'zbek adabiyotiga kirib kelgan va 11-asrdan qo'llana boshlagan. Juda ko'plab durdona asarlar shu she'r tuzilishida yaratilgan;

3) erkin vaznga asoslangan. She'riy tuzilishiga xos asosiy xususiyatlar uning vazni, qofiyali, ritmli, musiqiy (ohangli) bo'lishidir.

Demak, ohang jihatidan ma'lum bir tartibga solingan, his-tuyg'u ifodasi sifatida vujudga kelgan ta'sirli ritmik nutq she'r deb ataladi. She'r asosida insonning kechinmalari yotadi. She'r inson qalbining nozik his-tuyg'ularini, fikr va hissiyotlarini, ehtiroslar kurashi va rivojini g'oyat ta'sirli aks ettiradi. She'rda fikr-mulohaza, his-tuyg'u shaklan siqiq, mazmunan yorqin, jozibali, musiqiy tarzda ifodalanadi. Rus tanqidchisi N.A. Dobrolyubov she'r uchun uch xususiyat: ezgulik, go'zallik, donolik bo'lishi shart deb ta'kidlangan edi. Bularning birortasi bo'lmasa ham, nutq she'r bo'la olmaydi.

Nutqning she'r bo'lishi uchun she'riy mazmun va she'riy shakl zarur. She'r tuzilishining asosini ritmik o'lchov –hijo (bo'g'in) tashkil etadi. Misralardagi hijolarning miqdoriga qarab she'rning musiqiyliigi belgilanadi. Musiqiylik esa she'rning bosh ifoda vositasi bo'lib, she'r tuzilishida asosiy mavqeini egallaydi. Chunki she'riy nutq musiqiylikni vujudga keltiradigan ritm, vazn, hilo, turoq, qofiya, band, ohang, pauza, urg'u va boshqa she'r tuzulishiga oid qismlardan tashkil topadi.

ADABIYOTLAR:

1. Odilova. G. She'riy tarjima ko'ngil ishi. – T.: O'zbekiston adabiyoti va san'ati. 2013.
2. Zayniyev. B. Dildan to'kilgan durlar. – T.: Navro'z. 2018.
3. Sariyev Sh. Adabiyot fanidan yaxlit o'quv-didaktik majmua. – T.: Sharq 2015.

4. G'afurov I., Mo'minov O., Qambarov N. Tarjima nazariyasi. – T.: Tafakkur Bo'stoni. 2012.
5. Musayev. Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – T.: Fan 2005.
6. Salomov. G'. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – T.: Faxrizoda 2003.

MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS

Executive Editor-in-Chief: PhD Oleh M. Vodiany

October 2023

ISSUE 7(61)

The results of scientific researches, errors or omissions are the authors' responsibility

Founder: "iScience" Sp. z o. o.,
NIP 5272815428

Subscribe to print 27/09/2023. Format 60×90/16.
Edition of 100 copies.
Printed by "iScience" Sp. z o. o.
Warsaw, Poland
08-444, str. Grzybowska, 87
info@sciencecentrum.pl, <https://sciencecentrum.pl>

ISBN 978-83-949403-3-1

9 788394 940331